

Regionalny Ośrodek
Polityki Społecznej
Województwa Śląskiego

Skala, przyczyny i skutki ubóstwa w województwie śląskim – edycja 2018

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Wprowadzenie do problematyki ubóstwa.....	4
2.1. Sposoby pomiaru ubóstwa.....	4
2.2. Przyczyny ubóstwa	6
2.3. Skutki życia w ubóstwie	7
3. Ubóstwo w Europie i w Polsce	11
4. Ubóstwo w województwie śląskim	13
4.1. Skala zjawiska	13
4.2. Terytorialne zróżnicowanie poziomu ubóstwa	16
4.3. Główne determinanty ubóstwa.....	22
5. Podsumowanie	24
6. Wnioski i rekomendacje	29
7. Aneks.....	31

1. Wstęp

Zjawisko ubóstwa, z uwagi na swoje socjologiczne, psychologiczne i polityczne aspekty, stanowi niezwykle złożoną kwestię społeczną. Jest to bowiem nie tylko problem ekonomiczny, mierzony niedostatkiem środków materialnych służących do zaspokojenia podstawowych potrzeb ludzi. Przejawia się on również w występowaniu deficytów w takich sferach życia, jak: poziom wykształcenia, warunki mieszkaniowe, dostęp do opieki zdrowotnej czy też do dóbr kultury¹.

Walka z ubóstwem znalazła swoje odzwierciedlenie w licznych dokumentach o charakterze strategicznym, zarówno europejskich, jak i krajowych. Komisja Europejska umieściła walkę z ubóstwem w centrum swojej strategii gospodarczej, społecznej i na rzecz zatrudnienia – *Europa 2020*. Szefowie państw i rządów uzgodnili wspólny cel, zgodnie z którym w ciągu najbliższej dekady Unia Europejska powinna pomóc co najmniej 20 milionom osób wyjść z ubóstwa i wykluczenia społecznego². Wśród polskich dokumentów strategicznych można wymienić *Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji*, którego głównym celem jest „zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym o 1,5 mln osób oraz wzrost spójności społecznej”³. Na poziomie województwa śląskiego głównym dokumentem wyznaczającym kierunki polityki społecznej jest *Strategia Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2006-2020. Aktualizacja 2015*. Jako jeden z jej celów strategicznych (CS4) przyjęto „poprawę warunków i jakości życia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i społecznie wykluczonych”.

Kwestia ubóstwa znajduje swoje odzwierciedlenie również w przepisach ustawodawstwa socjalnego, w szczególności ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1508 ze zm.). Ubóstwo stanowi jeden z elementów katalogu przyczyn uprawniających do otrzymania pomocy społecznej (art. 7 ust. 1), natomiast łagodzenie skutków ubóstwa wymieniono jako jedno z głównych zadań pracowników socjalnych (art. 119 ust. 1 pkt. 7).

Niniejsze opracowanie stanowi realizację treści art. 21 ust. 3 cytowanej ustawy, w którym czytamy m.in., że „do zadań samorządu województwa należy (...) rozpoznawanie przyczyn ubóstwa (...)”. Raport został przygotowany w oparciu o następujące źródła informacji: *Bank Danych Lokalnych* prowadzony przez Główny Urząd Statystyczny, *Europejskie badanie warunków życia (EU-SILC 2016)* oraz raport z badań pn. *Materialne warunki życia* udostępniony przez Centrum Badania Opinii Społecznej. Niniejsza publikacja zawiera informacje dotyczące: sposobów definiowania i pomiaru zjawiska ubóstwa, jego przyczyn i skutków oraz poziomu. Te ostatnie zostały przedstawione w ujęciu dynamicznym, głównie na przestrzeni lat 2007-2017, oraz statycznym - w odniesieniu do całego kraju (w tym na tle Unii Europejskiej), a w przypadku niektórych danych także w przekrojach uwzględniających: podregiony, powiaty oraz gminy.

¹ L. Frąckiewicz: *Warunki i jakość życia ludności*, w: *Społeczny obraz Śląska na przełomie wieków*, Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego, Katowice 2004, s. 173.

² Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej*, SEK(2010) 1564 wersja ostateczna.

³ Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji*, Warszawa 2014, s. 45.

2. Wprowadzenie do problematyki ubóstwa

Jednoznaczne zdefiniowanie ubóstwa jest zadaniem niezwykle trudnym. Określenie danej osoby jako ubogiej jest bowiem często wynikiem przyjęcia pewnych założeń. Tymczasem przyjęcie określonej definicji ubóstwa oraz dobór sposobu jego mierzenia mają ogromne znaczenie. Każda bowiem metoda ma zarówno wady, jak i zalety. W konsekwencji liczba ubogich oraz ich struktura społeczno-demograficzna zależą w znacznej mierze od zastosowanej metody pomiaru oraz źródła danych⁴.

2.1. Sposoby pomiaru ubóstwa

Zjawisko ubóstwa mierzy się najczęściej przy pomocy dwóch głównych parametrów, jakimi są zasięg oraz głębokość. Do oceny zasięgu ubóstwa wykorzystuje się miernik zwany stopą ubóstwa lub też wskaźnikiem zagrożenia ubóstwem. Oblicza się go dzieląc liczbę ubogich (osób lub gospodarstw domowych) przez odpowiadającą im liczbę jednostek w całej populacji. Pomnożony przez sto określa odsetek ubogich w danej zbiorowości⁵. Natomiast drugi z parametrów - głębokość ubóstwa - informuje o tym, o ile procent przeciętne dochody/wydatki osób ubogich są niższe od przyjętej granicy ubóstwa⁶.

Ubóstwo może być określane zarówno w sposób subiektywny, jak i obiektywny. W pierwszym przypadku do oceny granicy ubóstwa stosuje się np. metodę „lejdejską” (*Leyden Poverty Line, LPL*). Wykorzystuje ona oceny dokonywane przez badane gospodarstwa domowe. Według tej metody granice ubóstwa odpowiadają mniej więcej poziomowi dochodów deklarowanych przez respondentów jako „ledwie wystarczające”⁷.

W podejściu obiektywnym gospodarstwa domowe lub osoby uznaje się za ubogie, jeżeli poziom ich wydatków (do którego wlicza się także wartość artykułów otrzymanych nieodpłatnie oraz pochodzących z indywidualnego gospodarstwa rolnego/działki bądź z prowadzonej działalności na własny rachunek) jest niższy od przyjętej granicy ubóstwa⁸.

Przy dokonywaniu pomiaru ubóstwa w sposób obiektywny wykorzystywane są granice absolutne lub względne (relatywne). W przypadku granic absolutnych za ubogie uznawane są te gospodarstwa domowe lub osoby, które nie są w stanie zaspokoić potrzeb uznanych w danych warunkach za podstawowe. Nie ma przy tym znaczenia na jakim poziomie żyją oraz jak liczne są bardziej zamożne warstwy społeczeństwa⁹. Przykładami granic absolutnych są minimum egzystencji oraz ustawowa granica ubóstwa.

Ubóstwo skrajne (zwane także minimum egzystencji lub minimum biologicznym), ustalane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, stanowi model zaspakajania potrzeb bytowo-konsumpcyjnych na bardzo

⁴ A. Szukielojć-Bieńkuńska, *Kogo w Polsce interesuje ubóstwo? – wystąpienie podczas VIII Konwencji Ruchu przeciw Bezradności Społecznej organizowanej w ramach obchodów XXII Międzynarodowego Dnia Walki z Ubóstwem*, s. 2.

⁵ Główny Urząd Statystyczny, *Ubóstwo w Polsce w latach 2013-2014*, Warszawa 2015, s. 25.

⁶ Ibidem, s. 25.

⁷ Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Informacja sygnałna: *Ubóstwo w Polsce w 2010 r. (na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych)*, Materiał na konferencję prasową w dniu 26 lipca 2011 r., s. 2

⁸ Ibidem, s. 1.

⁹ Główny Urząd Statystyczny, *Ubóstwo w Polsce w latach 2013-2014*, Warszawa 2015, s. 7.

niskim poziomie. Koszyk minimum biologicznego określa praktycznie najniższy standard życia, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka. W przeciwieństwie od minimum socjalnego w koszyku minimum egzystencji ujmuje się wyłącznie towary i usługi związane z zaspokojeniem najniezbędniejszych potrzeb egzystencjalnych. Dotyczy to przede wszystkim wydatków wystarczających na skromne wyżywienie oraz utrzymanie bardzo małego mieszkania. Kwestia utrzymania więzi społecznych – bardzo ważna w modelu minimum socjalnego – nie jest w tym przypadku uwzględniona. Podobnie rzecz się ma z takimi obszarami potrzeb jak: rekreacja, transport, łączność czy uczestnictwo w kulturze. W związku z tym minimum egzystencji uznawane jest za dolną granicę obszaru ubóstwa¹⁰.

Z kolei ustawowa granica ubóstwa jest definiowana jako kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej¹¹. Od 1 października 2018 r. obowiązują kryteria dochodowe wynoszące: 701 zł dla gospodarstw jednoosobowych (poprzednio 634 zł) oraz 528 zł na osobę dla gospodarstw wieloosobowych (poprzednio 514 zł)¹².

W podejściu względnym ubóstwo określa się jako formę nierówności, nadmiernego dystansu między poziomem życia poszczególnych warstw społeczeństwa. Za ubogie uznaje się te osoby lub rodziny, których poziom życia jest znacznie niższy niż pozostałych grup ludności¹³.

Wybór między definiowaniem ubóstwa w sposób absolutny lub względny niesie ze sobą bardzo istotne konsekwencje. W podejściu absolutnym nawet niewielki ogólny wzrost dochodów w krótkim czasie może wpłynąć na ograniczenie zasięgu ubóstwa, a znacząca poprawa sytuacji ekonomicznej do prawie całkowitej jego likwidacji. Wynika to z faktu, iż poziom życia może zmieniać się stosunkowo szybko, natomiast zmiany norm dotyczących zaspokojenia podstawowych potrzeb następują z reguły powoli. Z zupełnie inną sytuacją mamy do czynienia w przypadku podejścia względnego. Zakłada ono, że ubóstwa nigdy nie uda się wyeliminować zupełnie, gdyż nawet w przypadku dużego wzrostu gospodarczego odsetek ubogich może pozostać na takim samym poziomie. Spadek nastąpi jedynie wtedy, gdy zmniejszy się nierównomierność rozdziału dochodów¹⁴.

Główny Urząd Statystyczny stosuje granicę relatywną definiowaną jako 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych¹⁵, natomiast Eurostat używa wskaźnika, który określa, jaki procent społeczeństwa ma dochody niższe niż 60% mediany dochodów do dyspozycji w danym kraju. Miara ta wskazuje więc grupę ludności, będącą w każdym z krajów, w relatywnie najtrudniejszej sytuacji dochodowej (bez odnoszenia się do poziomu dochodów w innych państwach)¹⁶.

¹⁰ Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, *Badania nad poziomem i strukturą zmodyfikowanego minimum egzystencji w 2008 r.*, Warszawa 2009 r., s. 1.

¹¹ Główny Urząd Statystyczny, *Ubóstwo w Polsce w latach 2013-2014*, Warszawa 2015, s. 24.

¹² Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej (Dz.U. z 2018 r., poz. 1358).

¹³ Główny Urząd Statystyczny, *Budżety gospodarstw domowych w 2008 r.*, Warszawa 2009, s. 43.

¹⁴ Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Informacja sygnałna: *Ubóstwo w Polsce w 2010 r. (na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych)*, Materiał na konferencję prasową w dniu 26 lipca 2011 r., s. 2.

¹⁵ Główny Urząd Statystyczny, *Ubóstwo w Polsce w latach 2013-2014*, Warszawa 2015, s. 24.

¹⁶ A. Szukielojć-Bieñkuńska, GUS, *Ubóstwo w Polsce i jego regionalne różnicowanie*, artykuł na IX Konwencji Ruchu przeciw Bezradności Społecznej, Warszawa 17.10.2009 roku, s. 5.

2.2. Przyczyny ubóstwa

Ubóstwo spowodowane jest wieloma czynnikami. Niektóre z nich są związane z cechami poszczególnych jednostek – stanem zdrowia, poziomem wykształcenia i kwalifikacji, sytuacją rodzinną, itp., inne natomiast nie zależą od konkretnych ludzi i ich działań. Przyczyną ubóstwa mogą być takie procesy, jak: restrukturyzacja gospodarki, deindustrializacja, masowe bezrobocie, nieopłacalność pewnych gałęzi, np. rolnictwa, itp.¹⁷.

Zasięg ubóstwa jest wyraźnie zróżnicowany w zależności od przeważającego źródła dochodu gospodarstwa domowego. W najmniej korzystnej sytuacji są członkowie gospodarstw, w których podstawowy dochód stanowią tzw. „inne niezarobkowe źródła utrzymania” (najczęściej zasiłki dla bezrobotnych i świadczenia z pomocy społecznej). W 2017 roku stopa ubóstwa skrajnego wynosiła w ich przypadku 10,4%. W bardzo podobnej sytuacji znajdowali się członkowie gospodarstw domowych rolników – 9,7% osób żyło poniżej minimum egzystencji¹⁸. Najmniej zagrożone ubóstwem skrajnym były: gospodarstwa osób pracujących na własny rachunek – 2,6% oraz pracowników - 3,3%. W przypadku gospodarstw rencistów analizowany wskaźnik osiągnął wartość 7,3%, a emerytów 4,4%¹⁹.

Z ubóstwem koreluje również poziom wykształcenia – im wyższy, tym ryzyko życia poniżej minimum egzystencji mniejsze. Posiadanie przez głowę gospodarstwa domowego²⁰ wyższego wykształcenia praktycznie eliminuje to gospodarstwo z populacji skrajnie ubogich. W 2017 r. wśród gospodarstw domowych, w których osoba odniesienia posiadała wykształcenie co najwyżej gimnazjalne, odsetek osób skrajnie ubogich wyniósł 10,0%, natomiast w gospodarstwach z głową posiadającą wykształcenie zasadnicze zawodowe – 6,6%, średnie – 2,8%, a wyższe – zaledwie 0,8%²¹.

Prawdopodobieństwo życia w biedzie rośnie wraz ze zwiększaniem się liczby dzieci w rodzinie. O ile dla małżeństw z 1 dzieckiem stopa ubóstwa skrajnego wynosiła 1,3%, a z 2 dzieci - 2,2%, to w przypadku rodzin posiadających 3 i więcej dzieci jej wartość kształtowała się na poziomie 6,4%²².

W świetle powyższych danych nie jest zaskoczeniem występowanie związku pomiędzy zagrożeniem ubóstwem a wiekiem. Rzeczywiście, częściej występuje ono wśród dzieci i młodzieży niż dorosłych. W 2017 r. zasięg skrajnego ubóstwa wśród osób poniżej 18 r.z. wyniósł 4,7%, wobec 4,4% w przypadku osób w wieku 18-64 lat i 3,6% dla seniorów²³. Mimo, iż w Polsce ubóstwo częściej dotyka ludzi młodych, to należy pamiętać o trudnej sytuacji części osób starszych. Wynika ona głównie z braku zaplecza rodzinnego, samotności, a także związanych z wiekiem chorób, których leczenie pochłania znaczną część dochodów²⁴.

¹⁷ E. Tarkowska, *Oblicza polskiej biedy*, w: *Analityz Laboratorium WIĘZI 2/2009*, s. 2.

¹⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Aneks do opracowania sygnalnego „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2017 r.”*, Warszawa, 2018 r., s. 3.

¹⁹ *Ibidem*, s. 4.

²⁰ Głowa gospodarstwa domowego (zwana również osobą odniesienia) jest to osoba, która ukończyła 16 lat i osiąga najwyższy, stały w dłuższym okresie, dochód spośród wszystkich członków gospodarstwa domowego.

²¹ Główny Urząd Statystyczny, *Aneks do opracowania sygnalnego „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2017 r.”*, Warszawa, 2018 r., s. 6.

²² *Ibidem*, s. 4.

²³ *Ibidem*, s. 5.

²⁴ E. Tarkowska, *Oblicza polskiej biedy*, w: *Analityz Laboratorium WIĘZI 2/2009*, s. 4.

Obecność w rodzinie osób niepełnosprawnych to kolejny czynnik zwiększający ryzyko popadnięcia w ubóstwo. Stopa ubóstwa skrajnego wśród osób w gospodarstwach domowych z co najmniej jedną osobą niepełnosprawną wyniosła w 2017 r. 6,7%. W najtrudniejszym położeniu znajdują się rodziny z niepełnosprawną głową gospodarstwa domowego. W tego rodzaju gospodarstwach stopa ubóstwa skrajnego wyniosła 6,3%. Dla porównania w rodzinach bez osób niepełnosprawnych wskaźnik ten wyniósł 3,7%²⁵.

Ogólnie rzecz biorąc zagrożenie wszystkimi rodzajami ubóstwa jest znacznie wyższe na wsi niż w miastach, choć zasada ta wydaje się nie dotyczyć województwa śląskiego. W 2017 r. w całym kraju wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym na obszarach wiejskich był ponad trzykrotnie wyższy niż w miastach i wynosił 7,3%. W tych ostatnich jego wartość kształtowała się na poziomie 2,4% i była silnie związana z ich wielkością – daje się zauważyć tendencja, według której im miejscowość mniejsza, tym poziom ubóstwa skrajnego większy²⁶. Mimo, iż zagrożenie ubóstwem było i jest znacznie wyższe na wsi, trzeba pamiętać, iż w miastach, także tych największych i najbardziej rozwiniętych, znajdują się dzielnice biedy, zdegradowane obszary oraz miejsca, które pilnie wymagają zintegrowanych działań rewitalizacyjnych.

2.3. Skutki życia w ubóstwie

Zjawisko ubóstwa powoduje wiele negatywnych, wzajemnie ze sobą powiązanych, skutków odczuwanych zarówno przez poszczególne jednostki i rodziny, jak i całe społeczeństwa. Bieda przyczynia się do ograniczenia dostępu do wielu usług społecznych, w szczególności: zdrowotnych, edukacyjnych, kulturalnych, sportowych oraz do sfery wypoczynku i rekreacji. Na życie poszczególnych jednostek znacząco wpływa fakt urodzenia się i wychowania w konkretnych rodzinach, zajmujących określone pozycje społeczne. Status osoby ubogiej często przekazywany jest z pokolenia na pokolenie w ramach mechanizmu zwanego „dziedziczeniem biedy”. Dlatego też osoby pochodzące z rodzin dotkniętych ubóstwem znacznie częściej niż inne są narażone na życie w biedzie.

Ubóstwo powoduje poczucie niesprawiedliwości społecznej, obniżenia własnej wartości, odczucie deprywacji oraz niemożności zaspokojenia potrzeb życiowych²⁷. Osoby ubogie z reguły trzymają się własnej grupy społecznej, która w rezultacie staje się dla nich grupą odniesienia, ponieważ każda inna wydaje się zbyt odległa i elitarna. Zawężanie funkcjonowania osoby ubogiej do najbliższych krewnych, osłabia więzi środowiskowe i towarzyskie, co sprzyja jej izolacji i marginalizacji. Życie w biedzie często prowadzi do uzależnienia od substancji psychoaktywnych, które stanowią swego rodzaju ucieczkę od występujących problemów²⁸. Te z kolei przyczyniają się do wyzwolenia przemocy, której ofiarami padają zazwyczaj kobiety i dzieci²⁹.

²⁵ Główny Urząd Statystyczny, *Aneks do opracowania sygnalnego „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2017 r.”*, Warszawa, 2018 r., s. 5.

²⁶ Ibidem, s. 6.

²⁷ G. Cęcelek, *Pauperyzacja rodziny a zagrożenie dziecka wykluczeniem społecznym*, w: *Mazowieckie Studia Humanistyczne*, 12/1 2008, s. 218-219.

²⁸ I. Kumor, *Ubóstwo – ujęcie teoretyczne*, w: *Edukacja Humanistyczna*, nr 1 (24), Szczecin 2011, s. 108.

²⁹ A. Krajewska, *Skutki bezrobocia i ubóstwa w życiu rodzin*, w: *Journal of Modern Science*, 2/2014 vol. 21, s. 70.

Zjawisko ubóstwa jest groźne również dla życia rodzinnego. Jego skutkiem może być występowanie konfliktów wewnątrzrodzinnych. Mogą one skutkować problemami wychowawczymi, a nawet doprowadzić do rozbicia rodziny³⁰. Niski status materialny ma niebagatelny wpływ na kondycję psychiczną rodziców i dzieci. Prowadzi on nie tylko do alkoholizmu, narkomanii czy też niewłaściwego traktowania członków rodziny, ale również do niechęci do pracy oraz zaniedbywania obowiązków domowych i rodzinnych³¹. Brak poczucia bezpieczeństwa materialnego burzy relacje pomiędzy pokoleniami. Rodzice, nie mogąc sprostać oczekiwaniom konsumpcyjnym potomstwa, doświadczają poczucia winy i bezradności. Z kolei w dzieciach bezskuteczność i bezradność rodziców budzi poczucie żalu³².

Dla wielu rodziców jedynym wyjściem z trudnej sytuacji materialnej jest przemieszczenie się do miejsca zapewniającego większe możliwości - w kraju lub poza jego granicami. Tego rodzaju wyjazdy ojca i/lub matki z jednej strony z reguły poprawiają sytuację materialną rodziny, z drugiej jednak destabilizują jej funkcjonowanie. Powodują one zmiany w sferze emocjonalnej, oziębienie i osłabienie więzi łączących członków rodziny, gdyż pozostaje ona całością jedynie formalnie. Osoba emigrująca stopniowo schodzi na margines życia najbliższych, a dzieci stają się swego rodzaju sierotami. Brak udziału rodzica w procesie wychowania i socjalizacji dziecka ujemnie odbija się na jego rozwoju³³. Najpoważniejszą konsekwencją dla najmłodszych członków rodziny jest zachwianie lub nawet utrata poczucia bezpieczeństwa oraz zaburzenie naturalnego procesu wchodzenia w życie społeczne. Do niekorzystnych skutków emigracji należy też zaliczyć dekompozycję rodzin wielopokoleniowych. Konsekwencje związane z nieobecnością emigrantów to przede wszystkim stopniowe wygasanie poczucia wspólnoty w rodzinie poszerzonej. A gdy nowe pokolenie rodzi się za granicą, dystans pogłębia brak znajomości języka³⁴.

Doświadczenie ubóstwa negatywnie wpływa na podejmowanie decyzji dotyczących zawarcia małżeństwa. Młodzi ludzie odkładają ją w czasie, a nierzadko w ogóle rezygnują z założenia rodziny. Z kolei małżonkowie dysponujący niskim dochodem, niechętnie decydują się na posiadanie potomstwa lub świadomie odkładają urodzenie dziecka, zwłaszcza kolejnego³⁵. Decyzje te w połączeniu ze zjawiskiem migracji, powielane w masowej skali, przyczyniają się do wzmocnienia zjawiska depopulacji i zaburzenia struktury demograficznej (starzenie się populacji).

Skutki biedy nie dotyczą jedynie jednostek lub rodzin nią doświadczonych, ale również - zwłaszcza w sytuacji jej trwałości i pokaźnego zasięgu - reszty społeczeństwa, w tym jego dobrze sytuowanej części³⁶. Ubóstwo szerokich grup ludności przyczynia się do obniżenia popytu i produkcji oraz opóźnienia rozwoju gospodarczego. Jednym ze skutków ubóstwa jest degradacja całych obszarów, czego przykładem mogą być zaniedbane budynki oraz urządzenia infrastruktury społecznej.

Powstające skupiska ludzi ubogich sprzyjają rozszerzaniu się patologii społecznej³⁷. Brak środków do życia stwarza pokusy, a w skrajnych przypadkach popycha do decyzji popełnienia przestępstw

³⁰ I. Kumor, *Ubóstwo – ujęcie teoretyczne*, w: *Edukacja Humanistyczna*, nr 1 (24), Szczecin 2011, s. 108.

³¹ *Ibidem*, s. 109.

³² A. Krajewska, *Skutki bezrobocia i ubóstwa w życiu rodzin*, w: *Journal of Modern Science*, 2/2014 vol. 21, s. 68.

³³ *Ibidem*, s. 70.

³⁴ *Ibidem*, s. 71.

³⁵ *Ibidem*, s. 69.

³⁶ A. Pollok, *Metody analizy ekonomicznej zjawiska ubóstwa*, w: *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*, rok LXIV – zeszyt 4 – 2002, s. 169.

³⁷ I. Kumor, *Ubóstwo – ujęcie teoretyczne*, w: *Edukacja Humanistyczna*, nr 1 (24), Szczecin 2011, s. 108.

gospodarczych, napadów, kradzieży, rozbojów czy też prostytucji³⁸. Osobom biednym często nie wystarcza na bieżące opłaty związane z użytkowaniem zajmowanego lokalu mieszkalnego, co prowadzi do odcięcia mediów, a w skrajnych przypadkach nawet do eksmisji³⁹. W ten sposób ubóstwo przyczynia się do wzrostu poziomu bezdomności.

Niewystarczający poziom środków materialnych powoduje skupienie się wyłącznie na zaspokajaniu najbardziej elementarnych potrzeb, wymuszając oszczędzanie na wszystkim, również na jedzeniu, ubraniu, ochronie zdrowia. To z kolei prowadzi do pogorszenia się stanu zdrowia psychicznego i fizycznego⁴⁰. Tkwienie w ubóstwie z biegiem czasu może prowadzić do kompleksu niższości, stanów lękowych, depresji oraz psychoz. Ponadto osoby ubogie nie zawsze są w stanie zaspokoić swoje potrzeby zdrowotne i realizować wskazania medyczne. Często rezygnują z wykupywania leków lub wybierają tylko niektóre z nich, co może prowadzić do pojawiania się chorób przewlekłych⁴¹. W przypadku dzieci negatywne skutki zdrowotne ubóstwa związane są z niską wagą urodzenia oraz ryzykiem przedwczesnej śmierci (zgony niemowląt)⁴². Dzieci z rodzin dotkniętych ubóstwem rozwijają się wolniej od rówieśników, są mniej odporne na infekcje i choroby⁴³. Ponadto wśród dzieci pochodzących z rodzin ubogich częściej notuje się przypadki samobójstw⁴⁴.

Ubóstwo przyczynia się do minimalizacji zaspokajania potrzeb społecznych, kulturalnych, rekreacyjnych oraz edukacyjnych. Osoby nisko sytuowane skupiają się prawie wyłącznie na potrzebach najbardziej elementarnych, do których powyższe nie należą⁴⁵. Rodziny ubogie nierzadko doznają syndromu zamknięcia się w sobie – nie mając środków na uczestnictwo w życiu społecznym i towarzyskim zrywają kontakty ze znajomymi i zamykają się kręgu rodzinnym. Ubogie dzieci borykają się z ciągłym poczuciem wstydu wobec rówieśników z bogatszych rodzin. W efekcie zdarza się, że nie chcą uczestniczyć w dodatkowych zajęciach, wycieczkach czy koloniach, nawet jeśli są one finansowane przez pomoc społeczną czy też organizacje pozarządowe⁴⁶.

Dzieci z rodzin ubogich niejako „z natury” podlegają swoistej „upośledzonej socjalizacji” - od najwcześniejszych lat wychowywane są w biedzie i przyzwyczajane do niej⁴⁷. Ponadto rodzina zmagająca się z problemem ubóstwa, które dotyka wszystkich obszarów jej codziennego życia, nie jest w stanie zapewnić dziecku prawidłowych warunków do nauki⁴⁸. Dzieci ze środowisk o niskim statusie ekonomicznym rzadziej niż inne uczęszczają do przedszkoli⁴⁹. Kiedy już zaczną obowiązkową edukację, już na samym początku bywają odrzucane przez rówieśników z powodu nieodpowiedniego ubrania, braku przyborów szkolnych, zabawek, gorszej higieny czy też braku śniadań. Jeśli nie otrzymują pomocy rodziców i nie mają warunków do odrabiania lekcji, często już na wstępie dostają gorsze oceny, co z kolei

³⁸ A. Krajewska, *Skutki bezrobocia i ubóstwa w życiu rodzin*, w: *Journal of Modern Science*, 2/2014 vol. 21, s. 70.

³⁹ Ibidem, s. 67.

⁴⁰ I. Kumor, *Ubóstwo – ujęcie teoretyczne*, w: *Edukacja Humanistyczna*, nr 1 (24), Szczecin 2011, s. 109.

⁴¹ A. Krajewska, *Skutki bezrobocia i ubóstwa w życiu rodzin*, w: *Journal of Modern Science*, 2/2014 vol. 21, s. 67.

⁴² E. Subocz, *Rola wczesnej edukacji i opieki w ograniczeniu skutków ubóstwa wśród dzieci*, w: *Problemy Wczesnej Edukacji*, 3 (38) / 2017, s. 22.

⁴³ A. Krajewska, *Skutki bezrobocia i ubóstwa w życiu rodzin*, w: *Journal of Modern Science*, 2/2014 vol. 21, s. 67.

⁴⁴ S. Wójcik, *Ubóstwo dzieci*, w: *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(1) 2017, s. 28.

⁴⁵ G. Cęcelek, *Pauperyzacja rodziny a zagrożenie dziecka wykluczeniem społecznym*, w: *Mazowieckie Studia Humanistyczne*, 12/1 2008, s. 219-220.

⁴⁶ S. Wójcik, *Ubóstwo dzieci*, w: *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(1) 2017, s. 28.

⁴⁷ A. Krajewska, *Skutki bezrobocia i ubóstwa w życiu rodzin*, w: *Journal of Modern Science*, 2/2014 vol. 21, s. 73.

⁴⁸ G. Cęcelek, *Pauperyzacja rodziny a zagrożenie dziecka wykluczeniem społecznym*, w: *Mazowieckie Studia Humanistyczne*, 12/1 2008, s. 219-220.

⁴⁹ A. Krajewska, *Skutki bezrobocia i ubóstwa w życiu rodzin*, w: *Journal of Modern Science*, 2/2014 vol. 21, s. 71.

pociąga za sobą niechęć nauczycieli. W wyniku tego podwójnego odrzucenia dzieci takie szybko odwracają się od szkoły, opuszczają zajęcia, powtarzają klasy i w konsekwencji zdarza się, że całkowicie wypadają z systemu edukacji. Ten zamknięty krąg prowadzi do replikacji braku wykształcenia w kolejnym pokoleniu, co z kolei przekłada się na trudności w znalezieniu dobrze płatnej pracy i wyjściu z biedy⁵⁰. Pozostawanie w kręgu ubóstwa prowadzi do wykluczenia społecznego i marginalizacji społecznej. Stają się one dziedzictwem następnego pokolenia⁵¹. W ten sposób tworzy się spirala nędzy.

Oczywiście wyżej zarysowane zjawiska nie mają charakteru bezwzględnych prawidłowości. Nie można zapominać, że zarówno w przeszłości, jak i obecnie w wielu nisko sytuowanych rodzinach przekazywane są odpowiednie wzorce moralne, etyczne, ceni się wiedzę i dorobek kulturowy, a wychowywane w nich dzieci zdobywają wykształcenie i wyrastają na wartościowych członków społeczeństwa.

Rozwój dziecka w rodzinach biednych bywa zaburzony, ale trzeba pamiętać, że dzieje się tak również w rodzinach bogatych. W obecnych czasach – komercji i konsumpcji – zauważa się syndrom bogatego dziecka, otaczanego przez rodziców wieloma rzeczami materialnymi, przywilejami, które ma praktycznie nieograniczony dostęp do różnorodnych zajęć i zabaw. Jednak rodziny klasy średniej i wyższej posiadają także poważne deficyty: często brakuje w nich zasad, miłości i czasu poświęcanego dla rodziny. Dziecko wychowywane w tych rodzinach może charakteryzować się skoncentrowaniem na sobie, wyniosłym zachowaniem w towarzystwie, szybkim znudzeniem w zabawie czy brakiem wytrwałości w osiąganiu celu. Wiele zatem zależy od rodziców, a szczególnie od tego, w jaki sposób postrzegają oni wartości materialne, co w życiu jest dla nich najważniejsze. Odpowiednie postawy rodziców, które dla dzieci są osobami znaczącymi, pozwolą na zachowanie zdrowego dystansu do rzeczy materialnych. W kształtowaniu właściwych postaw dzieci zamożnych rodziców pierwszoplanową rolę odgrywa dzielenie z biedniejszymi tym, co posiadają⁵².

Brak wystarczająco dużych dochodów powoduje konieczność ich uzupełniania świadczeniami z pomocy społecznej. Ze sprawozdań Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej *MRPiPS-03* wynika, że w 2017 r. ubóstwo było głównym powodem przyznawania pomocy społecznej zarówno w całej Polsce, jak i w województwie śląskim. Osoby w rodzinach objętych pomocą z tego tytułu stanowiły 3,4% ludności Polski oraz 2,3% mieszkańców województwa śląskiego⁵³. Długotrwałe korzystanie z pomocy przyczynia się do powstawania postaw roszczeniowych wobec państwa, samorządów i organizacji pozarządowych⁵⁴.

Ubóstwo, oprócz aktualnych problemów powoduje również negatywne zjawiska, które będą odczuwane dopiero za kilkanaście bądź kilkadziesiąt lat. Przykładem może być tutaj wykonywanie niskopłatnej pracy, która w przyszłości skutkować będzie niskimi emeryturami. Z kolei praca w tzw. „szarej strefie” całkowicie pozbawi prawa do tego rodzaju świadczenia. Osoby wykonujące taką pracę zasila najliczniejszą kategorię społeczno-ekonomiczną żyjącą w ubóstwie - utrzymujących się z tzw. niezarobkowych źródeł utrzymania innych niż renty i emerytury, czyli ze świadczeń społecznych⁵⁵.

⁵⁰ S. Wójcik, *Ubóstwo dzieci*, w: *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(1) 2017, s. 28.

⁵¹ A. Krajewska, *Skutki bezrobocia i ubóstwa w życiu rodzin*, w: *Journal of Modern Science*, 2/2014 vol. 21, s. 73.

⁵² Zdaniem socjolog, prof. K. Szafraniec z UMK w Toruniu, gloryfikujemy dziś tylko jeden styl życia, w którym liczą się pieniądze, prestiż i skrupulatnie zaplanowana inwestycja edukacyjna. Termin Syndrom Rich Kids wprowadził dr Ralph Minear (<http://www.askdrbrent.com/articles2.php?cat=229>), a zjawisko zostało opisane w książce Jessie H. O'Neil "The Golden Ghetto: The psychology of Affluence" (Złote getto: psychologia affluency).

⁵³ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MRPiPS-03* za 2017 r., Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

⁵⁴ G. Cęcelek, *Pauperyzacja rodziny a zagrożenie dziecka wykluczeniem społecznym*, w: *Mazowieckie Studia Humanistyczne*, 12/1 2008, s. 218-219.

⁵⁵ E. Tarkowska, *Oblicza polskiej biedy*, w: *Analizy Laboratorium WIĘZI* 2/2009, s. 6.

3. Ubóstwo w Europie i w Polsce

Według szacunków Eurostatu, pochodzących z europejskiego badania dochodów i warunków życia (EU-SILC) wynika, że w 2016 r. zagrożonych ubóstwem było 17,3% obywateli Unii Europejskiej. Oznacza to, że ich dochody, po uwzględnieniu transferów społecznych, kształtowały się poniżej granicy ubóstwa. Najwyższe wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem zanotowano w Rumunii (25,3%), Bułgarii (22,9%) oraz Hiszpanii (22,3%), a najniższe w Czechach (9,7%), Finlandii (11,6%) oraz Danii (11,9%). W Polsce zagrożonych ubóstwem było 17,3% ludności, czyli dokładnie tyle co przeciętnie w całej Unii Europejskiej⁵⁶. Dla porównania w 2015 r. wartość ta wynosiła 17,6%⁵⁷.

Zgodnie z danymi GUS w 2017 r. w Polsce udział osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej minimum egzystencji kształtował się na poziomie 4,3% (rok wcześniej 4,9%). Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym wyniósł 13,4% (rok wcześniej 13,9%). Poniżej ustawowej granicy ubóstwa żyło 10,7% (rok wcześniej 12,7%) osób w gospodarstwach domowych⁵⁸.

W latach 2016-2017 mieliśmy w Polsce do czynienia ze spadkiem poziomu ubóstwa skrajnego, relatywnego oraz ustawowego. Dotyczył on zdecydowanej większości analizowanych kategorii gospodarstw domowych. W przypadku ubóstwa skrajnego wzrost poziomu ubóstwa zanotowano jedynie wśród następujących kategorii gospodarstw domowych: pracujących na własny rachunek, emerytów, 1-osobowych, z osobami w wieku 65 lat lub więcej, z osobami posiadającymi średnie wykształcenie, mieszkających w miastach liczących 20 tysięcy i mniej oraz 500 tysięcy i więcej ludności⁵⁹.

Ogólną poprawę sytuacji w zakresie ubóstwa potwierdzają także inne niż GUS źródła. Badanie *Aktualne problemy i wydarzenia*⁶⁰ przeprowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej wskazuje, że odsetek respondentów żyjących na poziomie ponadprzeciętnym jest obecnie najwyższy od czasu, odkąd CBOS zaczął monitorować tę kwestię, natomiast udział żyjących skromnie lub biednie – najniższy w tym okresie. W 2018 r. na pytanie „Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym? odpowiedzi „Żyjemy bardzo biednie – nie starcza mi (nam) nawet na podstawowe potrzeby udzieliło 2% respondentów⁶¹.

Do czynników, które w największym stopniu przyczyniły się do spadku zasięgu ubóstwa skrajnego i relatywnego w 2017 r. z dużym prawdopodobieństwem można zaliczyć: wzrost wynagrodzeń, spadek bezrobocia, a w przypadku rodzin z dziećmi - wprowadzenie od 1 kwietnia 2016 r. świadczenia wychowawczego w ramach programu „Rodzina 500+”. Natomiast w przypadku ubóstwa ustawowego

⁵⁶ Główny Urząd Statystyczny, *Dochody i warunki życia ludności Polski (raport z badania EU-SILC 2016)*, Warszawa, 2017 r., s. 160.

⁵⁷ Główny Urząd Statystyczny, *Dochody i warunki życia ludności Polski (raport z badania EU-SILC 2015)*, Warszawa, 2017 r., s. 158.

⁵⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

⁵⁹ Główny Urząd Statystyczny, *Aneks do opracowania sygnałnego „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2017 r.”*, Warszawa, 2018 r., s. 3-6.

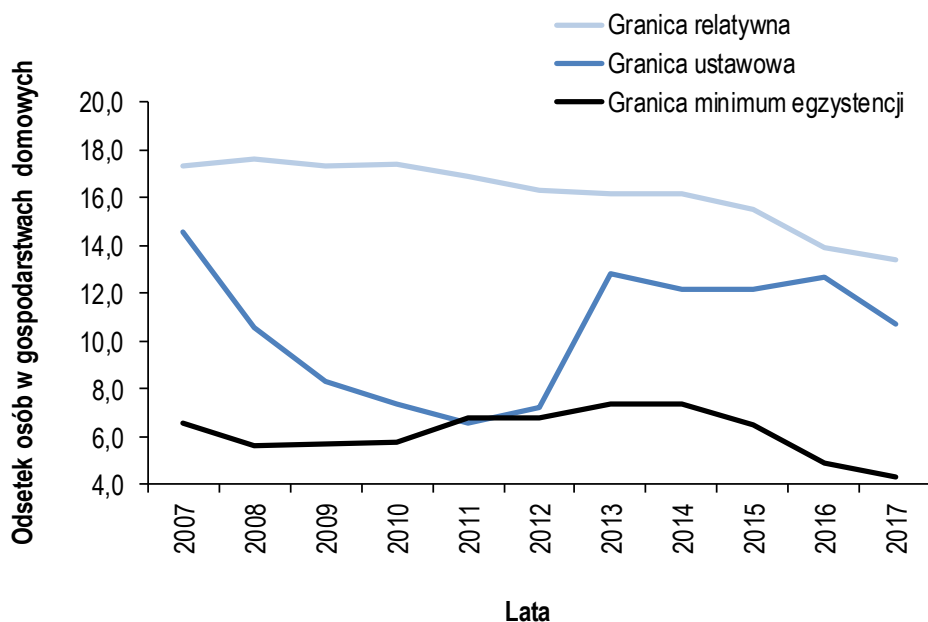
⁶⁰ Badanie *Aktualne problemy i wydarzenia* (334) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganych komputerowo (CAPI) w dniach 1–8 marca 2018 roku na liczącej 1092 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

⁶¹ Centrum Badania Opinii Społecznej, Komunikat z badań nr 47/2018, *Materialne warunki życia*, Warszawa 2018 r., s. 1.

wpływ na zmniejszenie się jego zasięgu miała nie tylko poprawa sytuacji materialnej gospodarstw domowych, lecz również fakt, iż od IV kwartału 2015 r. nie zmieniał się poziom granic tego typu ubóstwa⁶².

Podsumowując można stwierdzić, że aktualnie dostępne źródła wskazują na ogólną poprawę sytuacji materialnej gospodarstw domowych. Nadal jednak ubóstwo ekonomiczne, ze wszystkimi jego konsekwencjami, stanowi problem społeczny. W 2017 r. stopa ubóstwa skrajnego wynosiła 4,3%, a więc co dwudziesty piąty Polak żył na najniższym poziomie, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego.

Wykres 1. Zagrożenie ubóstwem w Polsce w latach 2007-2017 (według przyjętych w danym roku granic ubóstwa*).

* Odsetek osób w gospodarstwach domowych zagrożonych ubóstwem wg rodzajów granic ubóstwa.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>

⁶² Główny Urząd Statystyczny, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2017 r. (opracowanie sygnałne)*, Warszawa, 2018 r., s. 2.

4. Ubóstwo w województwie śląskim

4.1. Skala zjawiska

W 2017 roku, podobnie jak w latach poprzednich, zaobserwowano znaczne regionalne zróżnicowanie wskaźników zagrożenia ubóstwem. Stopa ubóstwa skrajnego najmniej korzystnie przedstawiała się w województwach: warmińsko-mazurskim (8,7%), małopolskim (7,4%) oraz podlaskim (7,2), z kolei najkorzystniejsze wartości przyjęła w województwach: śląskim (1,8%), łódzkim (2,1%) oraz zachodniopomorskim (2,4%).

W analizowanym okresie największy udział osób posiadających prawo do ubiegania się o świadczenia pieniężne z pomocy społecznej zanotowano w województwach: podkarpackim (17,4%), małopolskim (17,3%) oraz warmińsko-mazurskim (17,2%), natomiast najmniejszy odsetek osób żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa stwierdzono w województwach: łódzkim (5,2%), śląskim (6,3%) oraz zachodniopomorskim (7,4%)⁶³.

Jeśli chodzi o relatywną granicę ubóstwa najwyższą jej stopę odnotowano w 2017 roku w województwach: podlaskim (22,4%), podkarpackim (21,7%) oraz małopolskim (20,9%), najniższą natomiast w: łódzkim (7,2%), śląskim (7,5%) oraz zachodniopomorskim (9,1%).

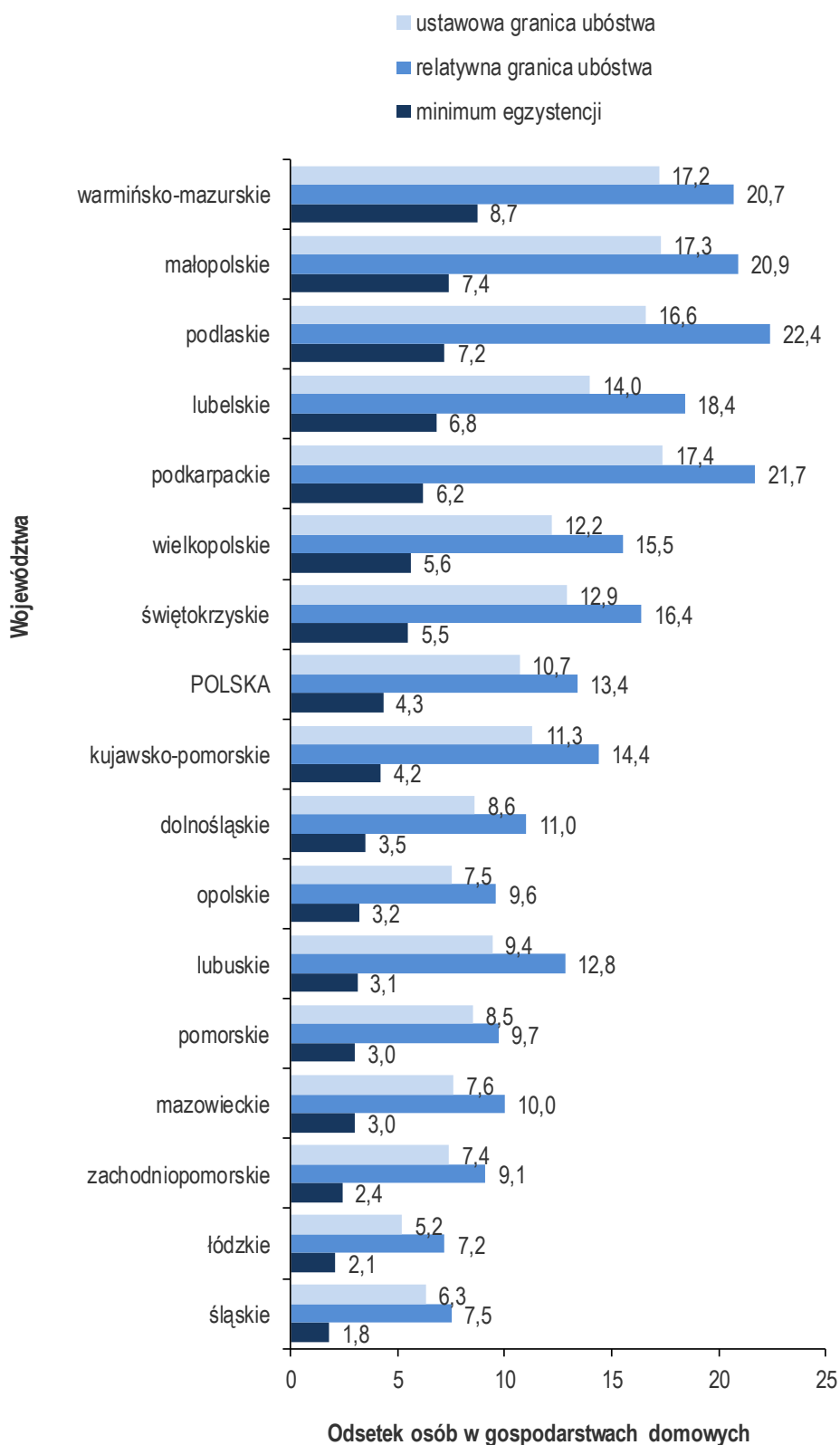
Biorąc pod uwagę subiektywną ocenę sytuacji materialnej gospodarstw domowych można stwierdzić, że najgorzej oceniali ją (połączone odpowiedzi „raczej zła” i „zła”) mieszkańcy województw: łódzkiego (14,5%), zachodniopomorskiego (14,2%) oraz lubelskiego (12,7%). Najwięcej ocen „bardzo dobra” i „raczej dobra” wskazywali przedstawiciele gospodarstw z województw: opolskiego (44,2%), warmińsko-mazurskiego (43,5%) oraz śląskiego (41,7%).

Podsumowując powyższe dane można stwierdzić, że najwyższego ryzyka znalezienia się w sferze ubóstwa doświadczają mieszkańcy województw: podkarpackiego, małopolskiego oraz warmińsko-mazurskiego, natomiast najkorzystniej w tym względzie wypada ludność zamieszkująca województwa: łódzkie, śląskie i zachodniopomorskie. Śląskie należy do grupy województw o najniższych wartościach wskaźników ubóstwa. Należy jednak pamiętać również o wartościach bezwzględnych. Ze względu na duży potencjał ludnościowy województwa za 1,8% mieszkańców doświadczających ubóstwa skrajnego kryje się ponad 81 tys. osób.

Analizując poziom zagrożenia ubóstwem skrajnym w województwie śląskim w latach 2007-2017 można dostrzec, że po okresie stabilizacji, jaki utrzymywał się w latach 2007-2013, od roku 2013 mamy do czynienia z systematycznym spadkiem. Wysokość stopy ubóstwa relatywnego systematycznie maleje od roku 2008. Z kolei na zmiany poziomu ubóstwa ustawowego duży wpływ ma cykliczne podnoszenie progów uprawniających do ubiegania się o świadczenia pieniężne z pomocy społecznej.

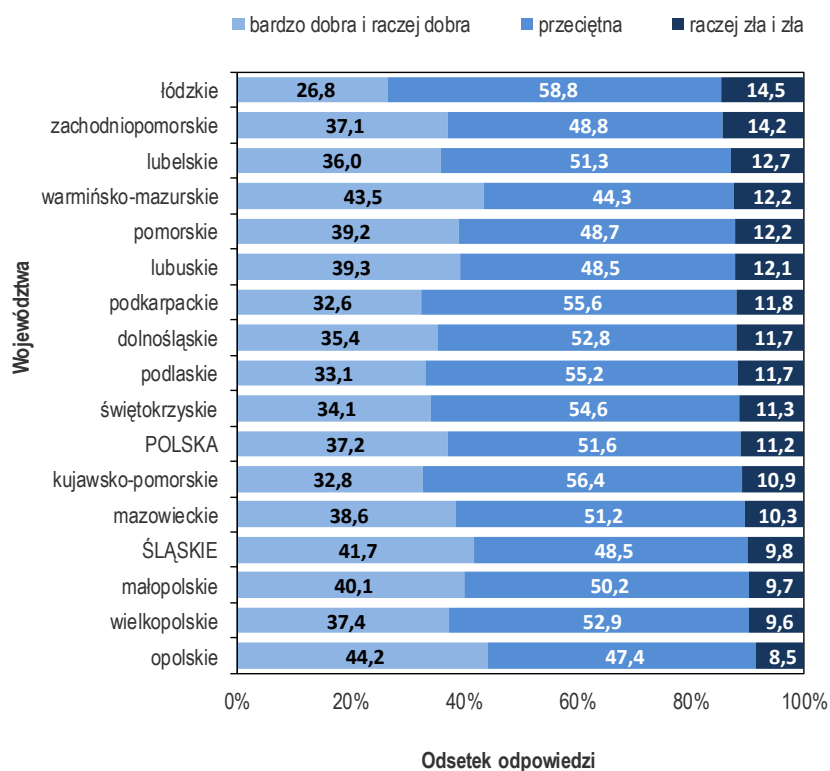
⁶³ Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Wykres 2. Odsetek osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej poszczególnych granic ubóstwa wg województw w 2017 r.

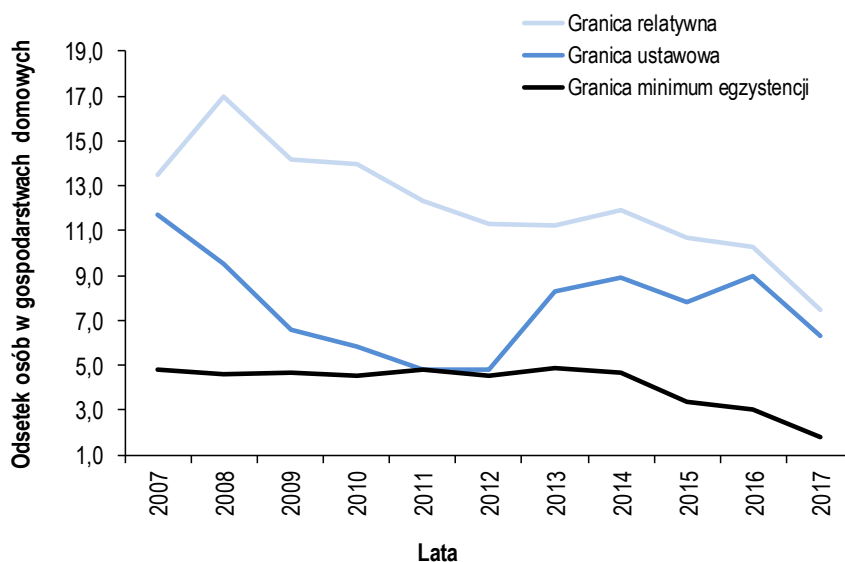
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Wykres 3. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych wg województw w 2017 r.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Wykres 4. Zagrożenie ubóstwem w województwie śląskim w latach 2007-2017 (według przyjętych w danym roku granic ubóstwa*).

* Odsetek osób w gospodarstwach domowych zagrożonych ubóstwem wg rodzajów granic ubóstwa.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

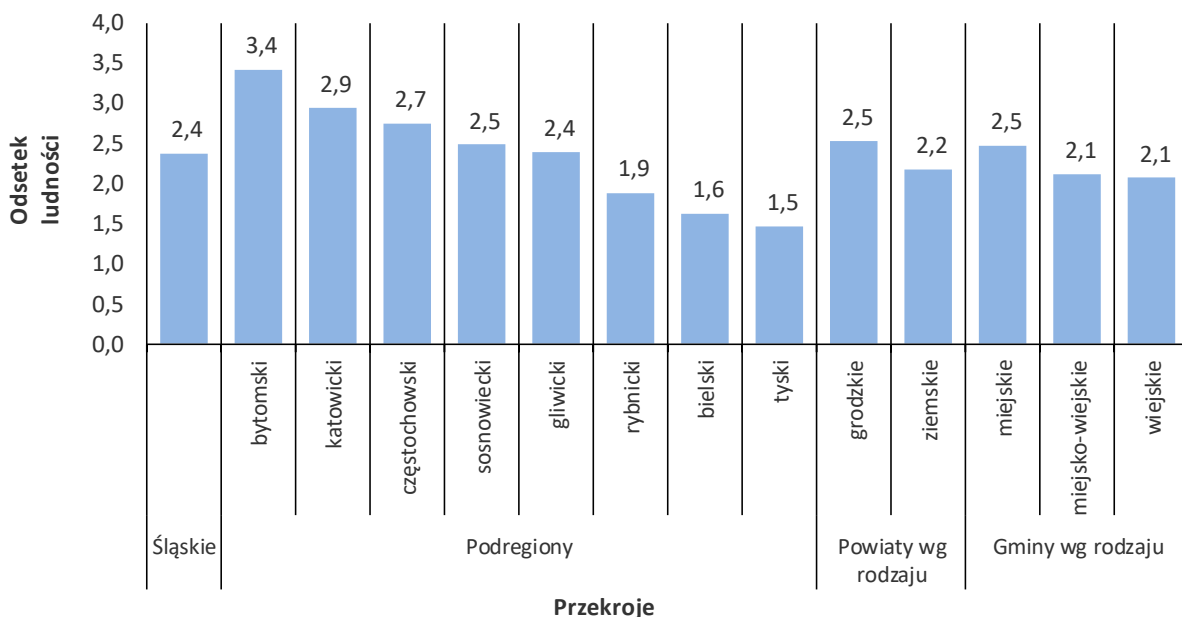
4.2. Terytorialne zróżnicowanie poziomu ubóstwa

W przeciwieństwie do poziomu kraju i województw na niższych poziomach podziału terytorialnego istnieje niewiele danych pozwalających na mierzenie poziomu ubóstwa. Głównym źródłem informacji w tym względzie są statystyki pomocy społecznej. Przykładowo, dostępne w *Statystycznej Aplikacji Centralnej* sprawozdanie *MRPiPS-03* zawiera m.in. informacje nt. liczby osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu ubóstwa. Należy jednak być świadomym tego, że nie wszystkie osoby objęte pomocą społeczną należą do kategorii osób ubogich oraz nie wszystkie osoby ubogie korzystają z pomocy społecznej. Dlatego też w analizie zjawiska ubóstwa na poziomie niższym niż województwo pomocne okazują się, publikowane przez Główny Urząd Statystyczny, informacje nt. liczby osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego. Dane te podawane są z dokładnością do poziomu gminy.

Wobec powyższego wyżej wymieniona zmienna, odniesiona do liczby ludności, została na potrzeby niniejszego opracowania nazwana *wskaźnikiem PKD*. Obrazuje ona jaki odsetek ogółu ludności stanowią klienci pomocy społecznej żyjący w gospodarstwach domowych o dochodach niższych niż kryterium dochodowe, a więc znajdujących się poniżej ustawowej granicy ubóstwa.

Analiza poziomu wskaźnika PKD wskazuje, że w województwie śląskim, podobnie jak w skali całego kraju, mamy do czynienia z silnym zróżnicowaniem przestrzennym występowania problemu ubóstwa⁶⁴. O ile na całym jego obszarze wskaźnik ten wyniósł w 2017 r. 2,4%, o tyle w poszczególnych podregionach wahał się w granicach od 1,5% w podregionie tuskim do 3,4% w podregionie bytomskim. W powiatach grodzkich był wyższy niż w ziemskich – 2,5% w stosunku do 2,2%. Rodzaj gminy, a co za tym idzie miejsce zamieszkania (miasto/wieś) także różnicował wartości analizowanego wskaźnika – w gminach miejskich był on wyższy niż w miejsko-wiejskich i wiejskich.

⁶⁴ Im niższy poziom, tym zjawisko zróżnicowania się nasila, co wynika z faktu, że dane na wyższych poziomach ulegają uśrednianiu.

Wykres 5. Osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej, znajdujące się poniżej kryterium dochodowego jako odsetek ogółu ludności w województwie śląskim w 2017 r.

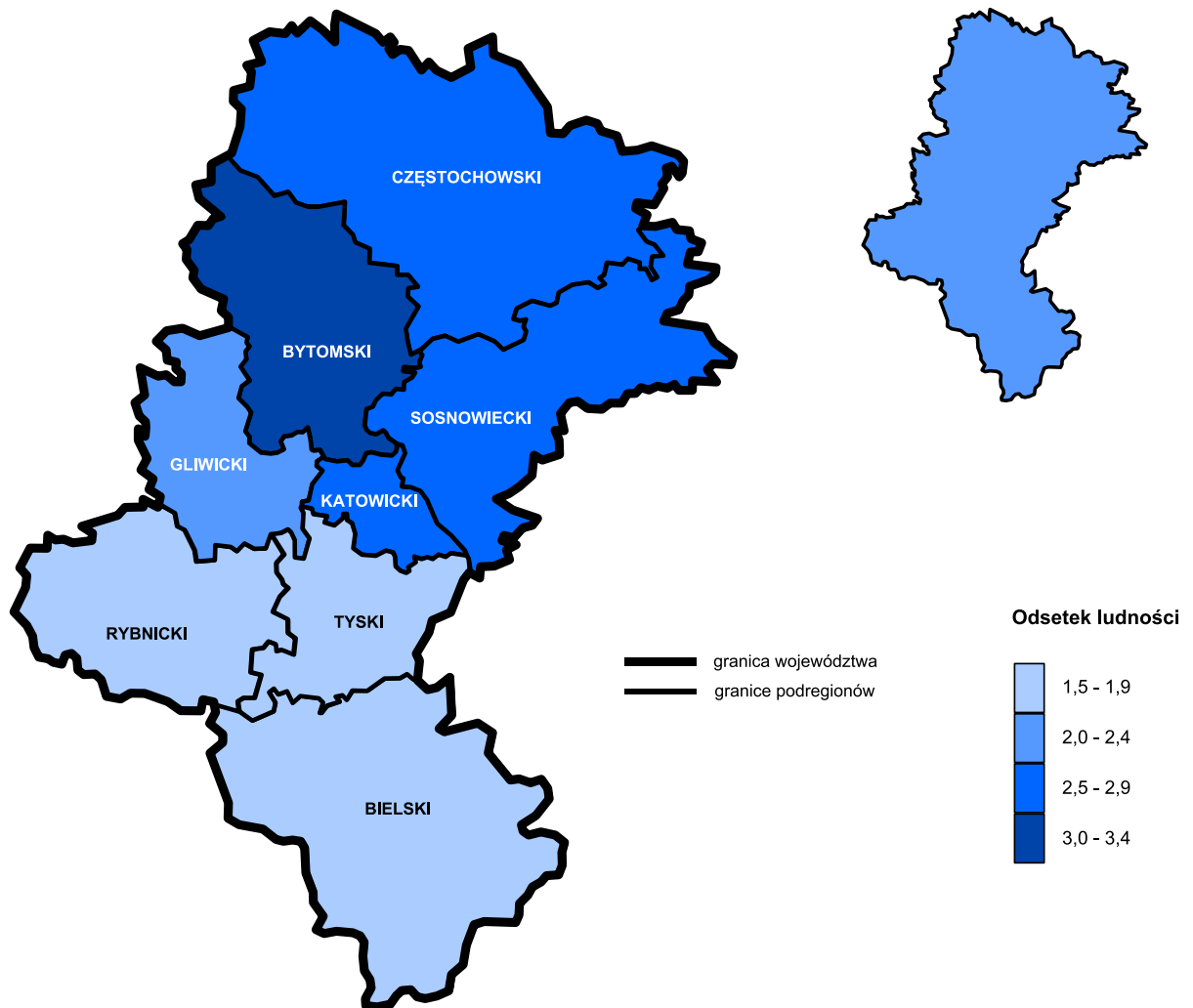
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Poniższa mapa z podziałem województwa śląskiego na podregiony nie tylko potwierdza duże zróżnicowanie poziomu ubóstwa pomiędzy tego rodzaju jednostkami podziału terytorialnego, ale także wskazuje, że dzieli się ono na dwie części: uboższą – północną i bogatszą – południową. Dokładniejsza analiza przestrzenna, uwzględniająca podział na powiaty, pokazuje trzy główne ogniska ubóstwa w województwie śląskim: część północno-wschodnią (powiaty: lubliniecki, częstochoowski, myszkowski i zawierciański), część środkową (powiaty: będziński, m. Zabrze, m. Bytom, m. Siemianowice Śląskie, m. Chorzów, m. Świętochłowice oraz m. Ruda Śląska) oraz południowo-wschodnią (powiat żywiecki).

Jeśli chodzi o powiaty województwa śląskiego najwyższy poziom wskaźnika PKD zanotowano w powiatach: m. Bytom (5,2%), m. Siemianowice Śląskie (5,1%) i m. Chorzów (4,6%), natomiast najniższe w: m. Bielsko-Biała (0,8%), bielskim, m. Żory oraz bieruńsko-lędzińskim – po 1,2%.

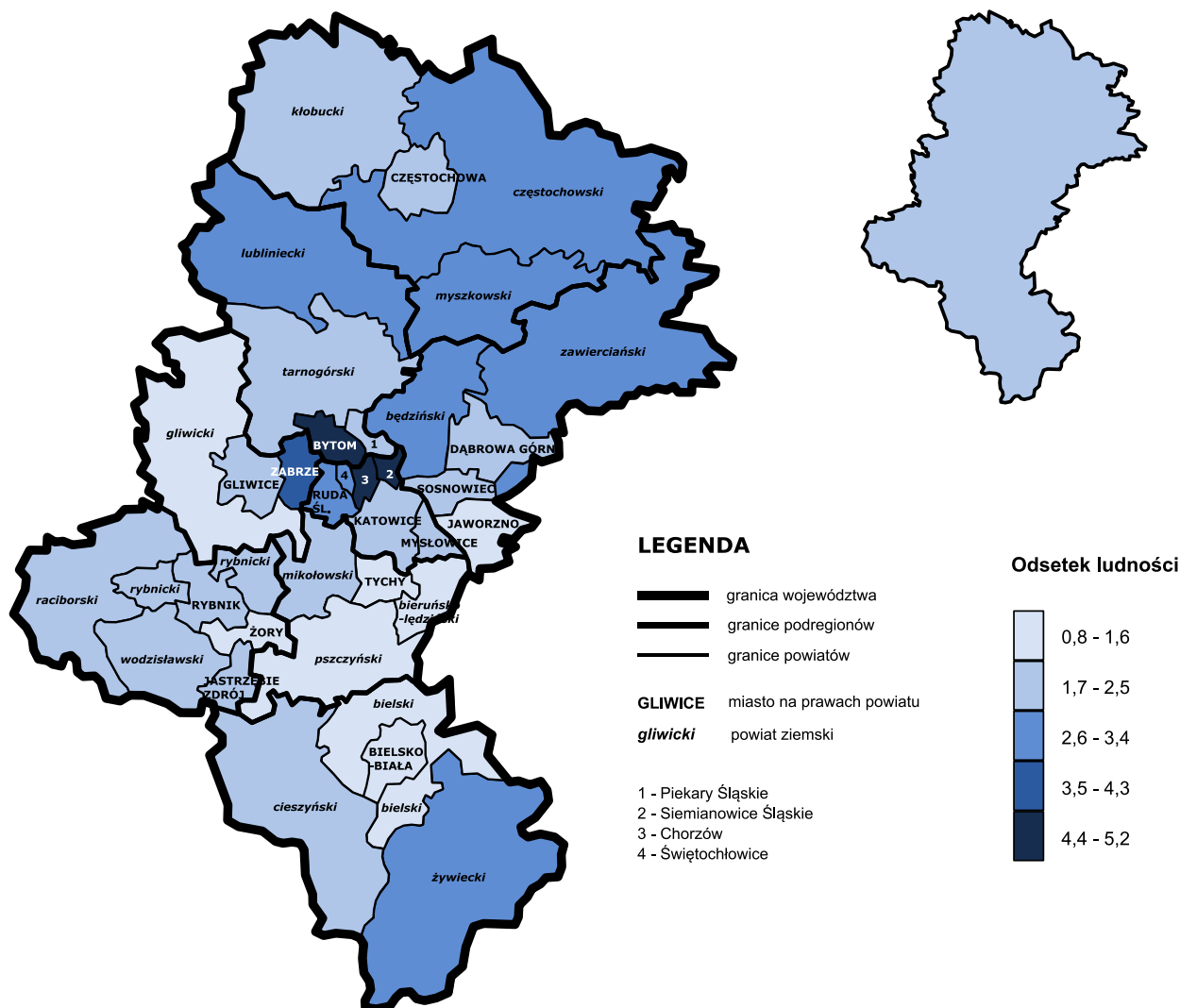
Z kolei na poziomie gmin najwyższe odsetki osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego, zanotowano w stosunkowo małych gminach: Rajcza (6,5%), Koniecpol (6,2%) oraz Ujsoly (5,3%).

Mapa 1. Osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej, znajdujące się poniżej kryterium dochodowego jako odsetek ogółu ludności podregionów województwa śląskiego w 2017 r.

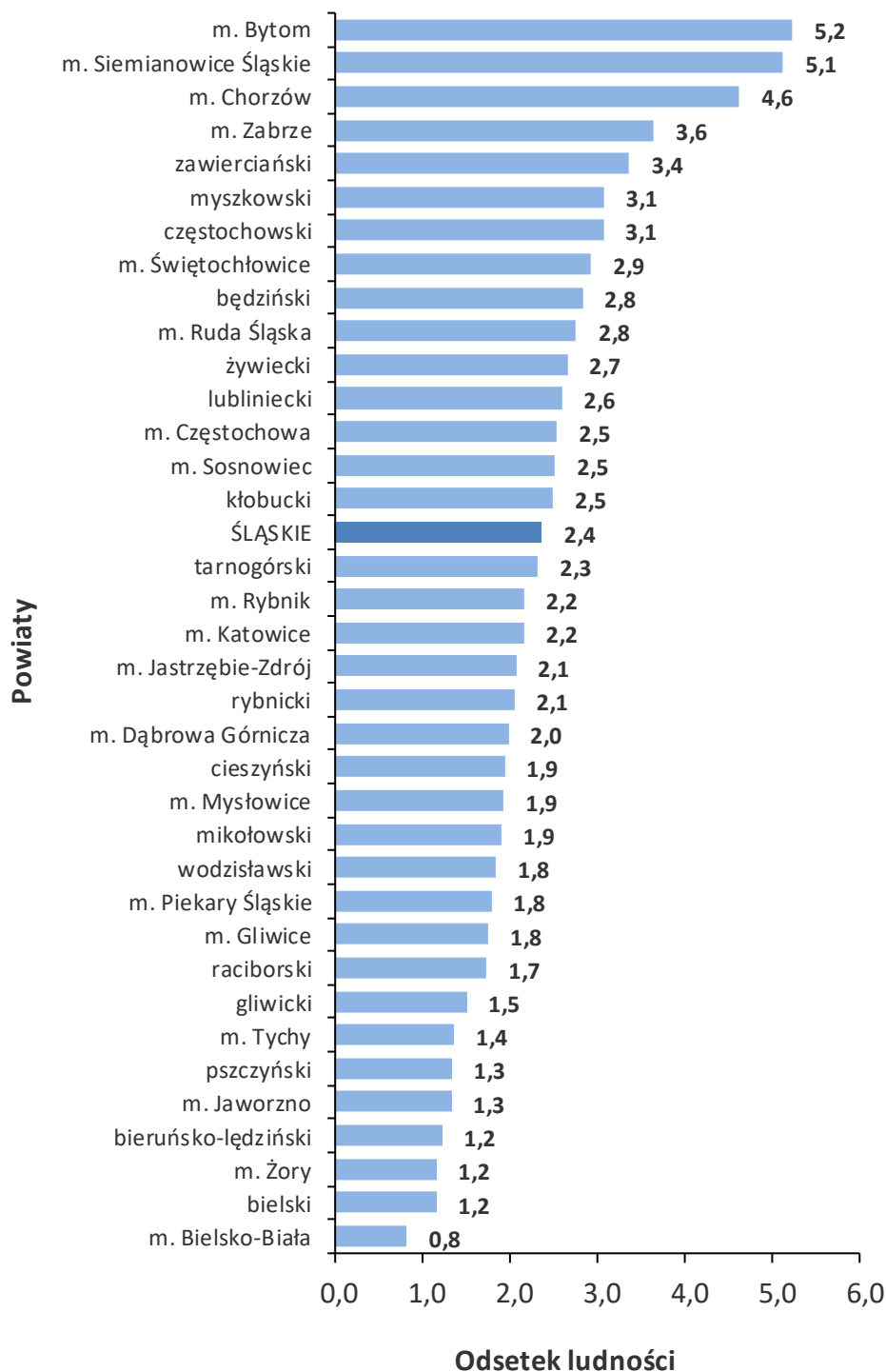
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Mapa 2. Osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej, znajdujące się poniżej kryterium dochodowego jako odsetek ogółu ludności powiatów województwa śląskiego w 2017 r.

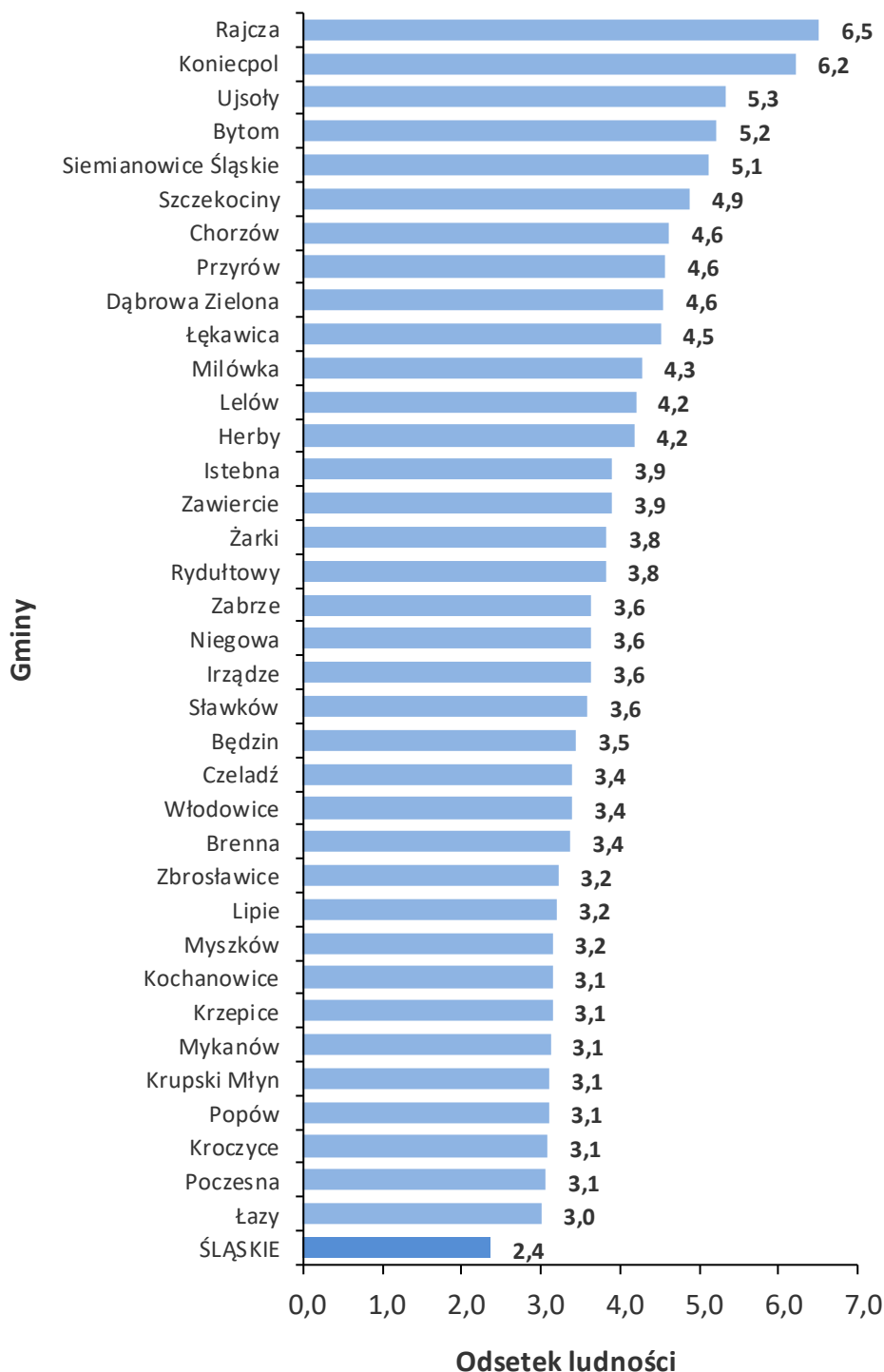
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Wykres 6. Osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej, znajdujące się poniżej kryterium dochodowego jako odsetek ogółu ludności powiatów województwa śląskiego w 2017 r.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Wykres 7. Gminy o najwyższym odsetku ludności w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego - województwo śląskie, 2017 r.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

4.3. Główne determinanty ubóstwa

Powyższe dane wskazują, że ważną determinantą ubóstwa w województwie śląskim jest miejsce zamieszkania. Najbardziej zagrożeni ubóstwem są mieszkańcy północnej i środkowej części województwa - zamieszkujący powiaty: m. Bytom, m. Siemianowice Śląskie, m. Chorzów, m. Zabrze, m. Świętochłowice, m. Ruda Śląska, lubliniecki, częstochowski, myszkowski, zawierciański oraz będziński.

Z uwagi na niewielką ilość danych dostępnych dla poziomu gmin, powiatów oraz podregionów określenie innych niż miejsce zamieszkania determinant ubóstwa stanowi pewną trudność. Spośród dostępnych informacji, z którymi można skorelować wskaźnik beneficjentów świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej wybrano procentowe udziały: osób zarejestrowanych jako bezrobotne, mieszkańców wyróżnionych na podstawie ekonomicznych grup wieku (przedprodukcyjny, produkcyjny, poprodukcyjny) oraz według miejsca zamieszkania (miasto/wieś).

W celu wykrycia ewentualnych związków na poziomie gmin dokonano analizy korelacji z wykorzystaniem współczynnika r *Pearsona*. Działanie to pozwoliło potwierdzić istnienie trzech zależności:

- 1) silnej zależności dodatniej ($r=0,7$)⁶⁵ pomiędzy wysokością wskaźnika PKD a wysokością udziału osób bezrobotnych – im większy odsetek zarejestrowanych bezrobotnych, tym większy jest udział osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego;
- 2) umiarkowanie silnej zależności dodatniej ($r=0,4$) pomiędzy udziałem osób w wieku poprodukcyjnym, a wartością wskaźnika beneficjentów świadczeń pieniężnych – im większy udział seniorów, tym większy udział osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego;
- 3) umiarkowanie silnej zależności ujemnej ($r=-0,4$) pomiędzy udziałem dzieci i młodzieży wśród ogółu ludności, a odsetkiem osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego – im większy udział osób młodych, tym wartość wskaźnika PKD mniejsza.

Nie zanotowano natomiast znaczącego związku pomiędzy analizowanym wskaźnikiem ubóstwa a odsetkiem osób zamieszkujących na wsi bądź w mieście.

Pierwsza z wykrytych prawidłowości jest charakterystyczna dla całego kraju i łatwa do wyjaśnienia. Praca jest głównym źródłem dochodu dla większości osób. Jej brak powoduje utratę możliwości utrzymania i konieczność, a zarazem możliwość otrzymania wsparcia z pomocy społecznej.

⁶⁵ Wartość współczynnika korelacji mieści się w przedziale domkniętym $[-1, 1]$. Im większa jego wartość bezwzględna, tym silniejsza jest zależność liniowa między zmiennymi. Wartość $r=0$ oznacza brak liniowej zależności między cechami, $r=1$ oznacza dokładną dodatnią liniową zależność między cechami (tzn. jeżeli zmienna x rośnie, to rośnie także zmienna y), natomiast $r=-1$ oznacza dokładną ujemną liniową zależność między cechami (tzn. jeżeli zmienna x rośnie, to y maleje).

Trudniejsza do wyjaśnienia jest druga z wykrytych zależności, gdyż na poziomie całego kraju populacja osób w wieku poprodukcyjnym charakteryzuje się najniższymi wskaźnikami zagrożenia ubóstwem, a świadczenia emerytalne są w województwie śląskim znacząco wyższe od średniej krajowej. Dlatego też wydaje się, że stwierdzona korelacja stanowi wypadkową częstszego niż przeciętnie korzystania przez osoby w wieku 60/65+ z pomocy społecznej z powodu niesamodzielności (np. w formie usług opiekuńczych) oraz niskich dochodów pewnego wycinka tej kategorii osób. Warto przy tym podkreślić, że wśród trzech kategorii wiekowych (0-17 lat, 18-64 lat oraz 65 lat lub więcej), wyróżnionych w prowadzonych przez GUS badaniach ubóstwa, seniorzy byli jedyną, w której w latach 2016-2017 wzrósł poziom ubóstwa skrajnego.

Najtrudniejszą do wyjaśnienia pozostaje trzecia z wykrytych zależności. Musimy bowiem pamiętać, że od wielu już lat to właśnie wśród najmłodszych wskaźniki zagrożenia ubóstwem były największe. Tymczasem powyższa zależność wskazuje, że im większy udział w ogóle populacji osób w wieku 0-17 lat, tym mniejszy odsetek korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego. Przy interpretacji powyższych informacji należy jednak zachować daleko idącą ostrożność, gdyż podmiotem analizy nie były w tym przypadku konkretne rodziny z określoną liczbą dzieci, lecz populacje gmin (mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym oraz klientów pomocy społecznej o dochodach poniżej kryterium dochodowego). Ponadto samo posiadanie dzieci nie jest czynnikiem decydującym o znalezieniu się w gronie osób ubogich⁶⁶. Znacznie częściej jest nim wielodzietność. Nie można też wykluczyć, że mamy w tym przypadku do czynienia z cechą charakterystyczną województwa śląskiego lub, że na wyniki analizy wpłynęły inne, nie uwzględnione, zmienne pośredniczące.

Podsumowując, w oparciu o dostępne dane, można stwierdzić, że w województwie śląskim ubóstwu sprzyja brak pracy oraz zamieszkiwanie w podregionach: bytomskim, częstochowskim, sosnowieckim i katowickim. Ponadto, wobec braku możliwości weryfikacji zmiennych innych niż: poziom bezrobocia, struktura wiekowa oraz miejsce zamieszkania przyjmuje się - zgodnie z wynikami badań na poziomie ogólnopolskim – że do determinant ubóstwa w województwie śląskim zalicza się także:

- niski poziom wykształcenia,
- wielodzietność,
- niepełnosprawność,
- utrzymywanie się z rolnictwa oraz niezarobkowych źródeł utrzymania.

⁶⁶ Choć widać wyraźną zależność pomiędzy wzrostem liczby dzieci w gospodarstwie domowym a szansą znalezienia się w populacji ubogich, to jednak udział gospodarstw z 1 i 2 dziećmi żyjących poniżej granicy ubóstwa jest niższy niż w całej populacji.

5. Podsumowanie

Zjawisko ubóstwa stanowi niezwykle złożoną kwestię społeczną. Jest to bowiem nie tylko problem ekonomiczny. Przejawia się on również w występowaniu deficytów w poziomie wykształcenia, warunkach mieszkaniowych, dostępie do opieki zdrowotnej czy też do dóbr kultury. Jednoznaczne określenie liczby ubogich oraz ich struktury społeczno-demograficznej jest zadaniem niezwykle trudnym. W dużej mierze zależy ono bowiem od przyjętej definicji, zastosowanej metody pomiaru oraz źródła danych.

Zjawisko ubóstwa mierzy się najczęściej przy pomocy dwóch parametrów: zasięgu oraz głębokości. Do oceny zasięgu ubóstwa wykorzystuje się miernik zwany stopą ubóstwa. Oblicza się go dzieląc liczbę żyjących w ubóstwie przez odpowiadającą im liczbę jednostek w całej populacji. Pomnożony przez sto określa odsetek ubogich w danej zbiorowości. Natomiast głębokość ubóstwa informuje o tym, o ile procent przeciętne dochody/wydatki osób ubogich są niższe od przyjętej granicy ubóstwa.

Ubóstwo może być określane zarówno w sposób subiektywny, jak i obiektywny. W pierwszym przypadku do oceny granicy ubóstwa stosuje się np. metodę „lejdejską”. Wykorzystuje ona oceny dokonywane przez badane gospodarstwa domowe. Według tej metody granice ubóstwa odpowiadają mniej więcej poziomowi dochodów deklarowanych jako „ledwie wystarczające”.

W podejściu obiektywnym gospodarstwa domowe lub osoby uznaje się za ubogie, jeżeli poziom ich wydatków jest niższy od przyjętej granicy ubóstwa. Przy dokonywaniu pomiaru w sposób obiektywny wykorzystywane są granice absolutne lub względne (relatywne). W przypadku granic absolutnych za ubogie uznawane są te gospodarstwa domowe lub osoby, które nie są w stanie zaspokoić potrzeb uznanych w danych warunkach za podstawowe. Nie ma przy tym znaczenia na jakim poziomie żyją oraz jak liczne są bardziej zamożne warstwy społeczeństwa. Przykładami granic absolutnych są minimum egzystencji oraz ustawowa granica ubóstwa.

Ubóstwo skrajne (zwane także minimum egzystencji lub minimum biologicznym) stanowi model zaspakajania potrzeb bytowo-konsumpcyjnych na bardzo niskim poziomie. Ujmuje się w nim wyłącznie towary i usługi związane z zaspokojeniem najniezbędniejszych potrzeb egzystencjalnych. Dotyczy to przede wszystkim wydatków wystarczających na skromne żywienie oraz utrzymanie bardzo małego mieszkania. Minimum egzystencji uznawane jest za dolną granicę obszaru ubóstwa.

Ustawowa granica ubóstwa jest definiowana jako kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej. Od 1 października 2018 roku obowiązują kryteria dochodowe wynoszące: 701 zł dla gospodarstw jednoosobowych oraz 529 zł na osobę dla gospodarstw wieloosobowych⁶⁷.

⁶⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej z dnia 11 lipca 2018 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 1358), §1, ust. 1.

W podejściu względnym ubóstwo określa się jako formę nierówności, nadmiernego dystansu między poziomem życia poszczególnych warstw społeczeństwa. Za ubogie uznaje się te osoby lub rodziny, których poziom życia jest znacznie niższy niż pozostałych grup ludności.

W podejściu absolutnym nawet niewielki ogólny wzrost dochodów w krótkim czasie może wpłynąć na ograniczenie zasięgu ubóstwa. W podejściu względnym zakłada się, że ubóstwa nigdy nie uda się wyeliminować zupełnie i nawet w przypadku dużego wzrostu gospodarczego odsetek ubogich może pozostać na takim samym poziomie. Spadek nastąpi jedynie wtedy, gdy zmniejszy się nierównomierność rozdziału dochodów.

Ubóstwo spowodowane jest wieloma czynnikami. W Polsce do najważniejszych z nich należą: bezrobocie, niski poziom wykształcenia, wielodzietność, młody wiek, obecność w rodzinie osób niepełnosprawnych, zwłaszcza niepełnosprawnej głowy gospodarstwa domowego, zamieszkiwanie na wsi (jak się wydaje zasada ta nie dotyczy województwa śląskiego), utrzymywanie się z rent, tzw. „innych niezarobkowych źródeł utrzymania” oraz z rolnictwa.

Życie w biedzie powoduje wiele negatywnych zjawisk. Ubóstwo osłabia więzi środowiskowe i towarzyskie, co sprzyja izolacji i marginalizacji dotkniętych nim osób. Często prowadzi też do uzależnienia od substancji psychoaktywnych, co w dalszej kolejności przyczynia się do wyzwolenia przemocy, której ofiarami padają zazwyczaj kobiety i dzieci.

Zjawisko ubóstwa jest groźne również dla życia rodzinnego. Jego skutkiem może być występowanie konfliktów wewnątrzrodzinnych. Niski status materialny rodziny ma niebagatelny wpływ na kondycję psychiczną jej członków. Brak poczucia bezpieczeństwa materialnego burzy relacje pomiędzy pokoleniami. Dla wielu rodziców jedynym wyjściem z trudnej sytuacji materialnej jest emigracja. Tego rodzaju wyjazdy choć poprawiają sytuację materialną rodziny, to jednocześnie destabilizują jej funkcjonowanie.

Doświadczenie ubóstwa negatywnie wpływa na podejmowanie decyzji dotyczących zawarcia małżeństwa oraz plany prokreacyjne. Decyzje te w połączeniu ze zjawiskiem migracji przyczyniają się do wzmocnienia zjawiska depopulacji i zaburzenia struktury demograficznej (starzenie się populacji).

Ubóstwo szerokich grup ludności przyczynia się do obniżenia popytu i produkcji oraz opóźnienia rozwoju gospodarczego. Jednym ze skutków ubóstwa jest degradacja całych obszarów, czego przykładem mogą być zaniedbane budynki oraz urządzenia infrastruktury społecznej. Powstające skupiska ludzi ubogich sprzyjają rozszerzaniu się patologii społecznej, w tym przestępczości. Osobom biednym często nie wystarcza na bieżące opłaty za mieszkanie, co w skrajnych przypadkach prowadzi do eksmisji. W ten sposób ubóstwo przyczynia się do wzrostu poziomu bezdomności.

Niewystarczający poziom środków materialnych powoduje skupienie się wyłącznie na zaspokajaniu najbardziej elementarnych potrzeb, wymuszając oszczędzanie na wszystkim, również na jedzeniu, ubraniu, ochronie zdrowia. To z kolei prowadzi do pogorszenia się stanu zdrowia psychicznego i fizycznego. Dzieci z rodzin dotkniętych ubóstwem rozwijają się wolniej od rówieśników, są mniej odporne

na infekcje. Ponadto wśród dzieci pochodzących z rodzin ubogich częściej notuje się przypadki samobójstw.

Ubóstwo przyczynia się do minimalizacji zaspokajania potrzeb społecznych, kulturalnych, rekreacyjnych oraz edukacyjnych. Rodziny ubogie nie mając środków na uczestnictwo w życiu społecznym i towarzyskim zrywają kontakty ze znajomymi i zamykają się kręgu rodzinnym. Dzieci z rodzin ubogich podlegają upośledzonej socjalizacji - od najwcześniejszych lat wychowywane są w biedzie i przyzwyczajane do biedy.

Dzieci ze środowisk o niskim statusie ekonomicznym rzadziej niż inne uczęszczają do przedszkoli. Kiedy już zaczną edukację, już na samym początku bywają odrzucane przez rówieśników wychowywanych w rodzinach, w których wysoko ceni się status materialny. Z powodu braku warunków do nauki i wsparcia rodziców często dostają gorsze oceny i nie wykazują postępów, co z kolei pociąga za sobą niechęć nauczycieli. W wyniku podwójnego odrzucenia szybko odwracają się od szkoły, i zdarza się, że całkowicie wypadają z systemu edukacji. Ten zamknięty krąg często prowadzi do replikacji braku wykształcenia w kolejnym pokoleniu, co z kolei przekłada się na trudności w znalezieniu dobrze płatnej pracy i wyjściu z ubóstwa. W ten sposób tworzy się spirala nędzy.

Oczywiście wyżej zarysowane zjawiska nie mają charakteru bezwzględnych prawidłości. Nie można zapominać, że w wielu nisko sytuowanych rodzinach przekazywane są odpowiednie wzorce moralne, etyczne, ceni się wiedzę i dorobek kulturowy, a wychowywane w nich dzieci zdobywają wykształcenie i wyrastają na wartościowych członków społeczeństwa.

Rozwój dziecka w rodzinach biednych bywa zaburzony, ale trzeba pamiętać, że dzieje się tak również w rodzinach bogatych. W obecnych czasach – komercji i konsumpcji – zauważa się syndrom bogatego dziecka, otaczanego przez rodziców wieloma rzeczami materialnymi, przywilejami, które ma praktycznie nieograniczony dostęp do różnorodnych zajęć i zabaw. Jednak rodziny klasy średniej i wyższej posiadają także poważne deficyty: często brakuje w nich zasad, miłości i czasu poświęcanego dla rodziny. Dziecko wychowywane w tych rodzinach może charakteryzować się skoncentrowaniem na sobie, wyniosłym zachowaniem w towarzystwie, szybkim znudzeniem w zabawie czy brakiem wytrwałości w osiąganiu celu. Wiele zatem zależy od rodziców, a szczególnie od tego, w jaki sposób postrzegają oni wartości materialne - co w życiu jest dla nich najważniejsze. Odpowiednie postawy rodziców, które dla dzieci są osobami znaczącymi, pozwolą na zachowanie zdrowego dystansu do rzeczy materialnych. W kształtowaniu właściwych postaw dzieci zamożnych rodziców pierwszoplanową rolę odgrywa dzielenie się z biedniejszymi tym, co posiadają.

Według szacunków Eurostatu z 2016 r. wynika, że zagrożonych ubóstwem było w tym czasie 17,3% obywateli Unii Europejskiej. W przypadku Polski wskaźnik ten pokrywał się dokładnie ze średnią unijną (w 2015 r. wynosił 17,6%). Zgodnie z danymi GUS w roku 2017 w Polsce udział osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej minimum egzystencji kształtował się na poziomie 4,3% (rok wcześniej 4,9%). Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym wyniósł 13,4% (rok wcześniej 13,9%). Poniżej ustawowej granicy ubóstwa żyło 10,7% (rok wcześniej 12,7% osób w gospodarstwach domowych). Poprawę sytuacji w zakresie ubóstwa potwierdzają także inne źródła. Według danych

zawartych w raporcie pn. *Materialne warunki życia*, udostępnionym przez Centrum Badania Opinii Społecznej, odsetek respondentów żyjących na poziomie ponadprzeciętnym jest obecnie najwyższy od czasu, odkąd CBOS zaczął monitorować tę kwestię, natomiast udział żyjących skromnie lub biednie – najniższy w tym okresie.

Obserwuje się znaczne regionalne zróżnicowanie wskaźników zagrożenia ubóstwem. Najwyższego ryzyka znalezienia się w sferze ubóstwa skrajnego doświadczają mieszkańcy województw: warmińsko-mazurskiego, małopolskiego oraz podlaskiego, natomiast najkorzystniej w tym względzie wypada ludność zamieszkująca województwa: śląskie, łódzkie oraz zachodniopomorskie. W 2017 r. w województwie śląskim stopa ubóstwa skrajnego wyniosła 1,8% (w 2016 r. 3,0%), udział osób posiadających prawo do ubiegania się o świadczenia pieniężne z pomocy społecznej kształtował się na poziomie 6,3% (w 2016 r. 9,0%), natomiast wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym wyniósł 7,5% (rok wcześniej 12,7%). Należy jednak mieć na względzie fakt, że ze względu na duży potencjał ludnościowy województwa śląskiego za stosunkowo niskim odsetkiem skrajnie ubogich mieszkańców kryje się ponad 80 tys. osób.

W przeciwieństwie do poziomu kraju i województw na niższych poziomach podziału terytorialnego istnieje niewiele danych pozwalających na mierzenie poziomu ubóstwa. Głównym źródłem informacji w tym względzie są statystyki pomocy społecznej. Wśród danych dotyczących zjawiska ubóstwa, publikowanych przez GUS, znaleźć można informację nt. liczby osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego. Dane te podawane są z dokładnością do poziomu gminy. Wielkość ta, odniesiona do liczby ludności, została w niniejszym opracowaniu nazwana *wskaźnikiem PKD*. Obrazuje ona jaki odsetek ogółu ludności stanowią klienci pomocy społecznej żyjący w gospodarstwach domowych o dochodach poniżej ustawowej granicy ubóstwa.

W województwie śląskim mamy do czynienia z silnym zróżnicowaniem przestrzennym poziomu analizowanego wskaźnika⁶⁸. O ile na całym obszarze jego poziom wyniósł w 2017 r. 2,4%, o tyle w poszczególnych podregionach wahał się w granicach od 1,5% do 3,4%. W powiatach grodzkich był nieznacznie wyższy niż w ziemskich. Ta sama zależność dotyczy również rodzajów gmin, a co za tym idzie miejsca zamieszkania (miasto/wieś). W gminach miejskich zanotowano wyższą wartość wskaźnika PKD w porównaniu z miejsko-wiejskimi i wiejskimi.

Analiza przestrzenna poziomu ubóstwa w poszczególnych podregionach wskazuje, że dzieli się ono na dwie części: uboższą – północną i bogatszą – południową. Mapa uwzględniająca podział na powiaty, uwidacznia trzy główne ogniska ubóstwa w województwie śląskim: część północną (powiaty: lubliniecki, częstochowski, myszkowski, zawierciański i będziński), część środkową (miasta na prawach powiatu: Bytom, Siemianowice Śląskie, Chorzów, Zabrze, Świętochłowice oraz Ruda Śląska) oraz południowo-wschodnią (powiat żywiecki).

Wśród powiatów województwa śląskiego najwyższy poziom wskaźnika beneficjentów świadczeń pieniężnych zanotowano w miastach: Bytom, Siemianowice Śląskie i Chorzów. Najniższe wartości

⁶⁸ Im niższy poziom, tym zjawisko zróżnicowania się nasila, co wynika z faktu, że dane na wyższych poziomach ulegają uśrednianiu.

analizowany wskaźnik przyjmował w: mieście Bielsko-Biała, powiecie bielskim oraz mieście Żory. Na poziomie gmin najwyższy odsetek osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego, zanotowano w: Rajczy, Koniecpolu oraz Ujsolach. Powyższe dane wskazują, że ważną determinantą ubóstwa w województwie śląskim jest miejsce zamieszkania na określonym terenie.

Z uwagi na niewielką ilość danych dostępnych na poziomach: gmin, powiatów oraz podregionów określenie innych niż miejsce zamieszkania determinant ubóstwa jest zjawiskiem bardzo trudnym. Wśród informacji, z którymi skorelowano wskaźnik PKD znalazły się procentowe udziały: osób zarejestrowanych jako bezrobotne, mieszkańców wyróżnionych na podstawie ekonomicznych grup wieku (przedprodukcyjny, produkcyjny, poprodukcyjny) oraz według miejsca zamieszkania (odsetek ludności miejskiej/wiejskiej).

Analiza korelacji wskaźnika beneficjentów świadczeń pieniężnych z wykorzystaniem współczynnika *r Pearsona* wykazała istnienie silnej zależności dodatniej w przypadku stopy bezrobocia. Nie zanotowano natomiast żadnego znaczącego związku pomiędzy analizowanym wskaźnikiem ubóstwa, a miejscem zamieszkania na wsi bądź w mieście. Wobec braku możliwości weryfikacji zmiennych innych niż poziom bezrobocia, struktura wiekowa oraz miejsce zamieszkania przyjęto – zgodnie z wynikami uzyskanymi na poziomie ogólnopolskim – że do determinant ubóstwa w województwie śląskim należą oprócz bezrobocia także: 1) praca na stanowiskach robotniczych, 2) niski poziom wykształcenia, 3) wielodzietność, 4) niepełnosprawność, 5) utrzymywanie się z rolnictwa oraz niezarobkowych źródeł utrzymania, 6) zamieszkiwanie na terenie podregionów: bytomskiego, częstochowskiego, sosnowieckiego i katowickiego.

6. Wnioski i rekomendacje

Wnioski	Rekomendacje
<p>Walka z ubóstwem to proces niezwykle trudny. Tym niemniej można znacząco zmniejszyć zasięg oraz głębokość tego zjawiska. Wymaga to jednak podejmowania długofalowych działań realizowanych na szczeblu centralnym i samorządowym.</p>	<p>Wspieranie aktywności i współdziałania zarówno instytucji publicznych, organizacji pozarządowych i biznesu, jak również środowisk osób zagrożonych bądź dotkniętych problemem ubóstwa.</p>
<p>Z faktu, iż wskaźniki zagrożenia ubóstwem najniższe wartości przyjmują wśród osób pracujących wynika, że przeciwdziałanie i walka z tym zjawiskiem może się efektywnie dokonywać głównie poprzez rynek pracy.</p>	<p>Prowadzenie działań na rzecz zwiększaniu szans zatrudnienia osób defaworyzowanych na rynku pracy (osoby młode, o niskim poziomie wykształcenia, o złym stanie zdrowia, niepełnosprawne), w tym sprzyjających rozwojowi sektora ekonomii społecznej.</p>
<p>Trwałym korelatem biedy niezmiennie pozostaje niski poziom wykształcenia.</p>	<p>Realizacja działań zmierzających do podniesienia poziomu i jakości wykształcenia dzieci i młodzieży oraz osób dorosłych, w tym poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> - realizację programów wyrównawczych dla dzieci z rodzin dotkniętych ubóstwem; - zwiększenie dostępności kształcenia dla dorosłych, w szczególności znajdujących się w trudnej sytuacji rodzinnej (np. samotnie wychowujących dzieci); - wsparcie psychologiczno-pedagogiczne rodziców i dzieci z rodzin dotkniętych ubóstwem; - zwiększanie dostępności do studiów wyższych.
<p>Pozostawanie przez dłuższy czas w sferze głębokiego ubóstwa niekorzystnie odbija się na kondycji rodzin. Wiele z nich ma problemy w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych</p>	<p>Wspieranie rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, w tym wczesna praca z takimi rodzinami.</p>
<p>Szczególnie wysokiego ryzyka popadnięcia w ubóstwo doświadczają osoby opuszczające system pieczy zastępczej. Takie osoby, rozpoczynając dorosłe życie, nie mogą z reguły liczyć na możliwość korzystania z zasobów rodzinnych.</p>	<p>Prowadzenie działań zmierzających do ułatwienia procesu usamodzielniania wychowanków opuszczających system pieczy zastępczej.</p>
<p>Prawdopodobieństwo życia w biedzie rośnie wraz ze zwiększaniem się liczby dzieci w rodzinie. Utrzymanie rodziny wielodzietnej wiąże się z ponoszeniem znacznych kosztów, związanych z zaspokajaniem zarówno potrzeb podstawowych (bytowych), jak i wyższego rzędu.</p>	<p>Dla rodzin wielodzietnych kluczowe znaczenie ma dostęp do materialnego i rzeczowego wsparcia (a także w formie usług), świadczonego w formalny, jak i nieformalny sposób.</p>

<p>Konsekwencją pojawiania się kolejnych dzieci w rodzinie jest czasowa rezygnacja rodziców z zatrudnienia.</p>	<p>Ważne jest pozostawienie rodzicom swobody co do wyboru modelu opieki nad dzieckiem do lat 3, jak również tworzenie klimatu przyjaznego matkom poświęcającym się wychowywaniu małych dzieci. Należy zachować równowagę w ocenianiu tego zjawiska pomiędzy postulatem konieczności jak najszerzej aktywizacji zawodowej kobiet a postulatem respektowania świadomego wyboru matek decydujących się na pozostanie w domu z małym dzieckiem, tworzących środowisko wychowania i rozwoju najlepiej zaspokajające jego potrzeby fizyczne, psychiczne i społeczne. Jako alternatywę dla opieki rodzicielskiej nad dzieckiem do lat 3 oraz adekwatnie do potrzeb należy zwiększać ilość miejsc w żłobkach i przedszkolach.</p>
<p>Czynnikiem zwiększającym ryzyko ubóstwa jest obecność w rodzinie osób niepełnosprawnych. Z drugiej strony środowisko cyfrowe dostarcza wielu narzędzi wspomagających aktywność zawodową tej kategorii ludności.</p>	<p>Podejmowanie szerokich działań w zakresie profilaktyki i rehabilitacji osób niepełnosprawnych celem zwiększenia ich udziału w otwartym rynku pracy.</p> <p>Wzmacnianie kompetencji informatycznych osób niepełnosprawnych⁶⁹.</p>
<p>Zasięg ubóstwa jest wyraźnie uzależniony od przeważającego źródła utrzymania. W najtrudniejszej sytuacji znajdują się rodziny, których podstawowy dochód stanowią świadczenia społeczne.</p>	<p>Modernizacja systemu usług oferowanych przez instytucje pomocy społecznej. Ich głównym celem powinno być wsparcie klientów w podjęciu zatrudnienia.</p>
<p>Jedną z determinant ubóstwa w województwie śląskim jest zamieszkiwanie w określonej jego części.</p>	<p>Kierowanie wsparcia w pierwszej kolejności i/lub w większym wymiarze do obszarów województwa szczególnie dotkniętych zjawiskiem ubóstwa (podregiony: bytomski, częstochowski, sosnowiecki oraz katowicki).</p>
<p>Aby skutecznie zapobiegać oraz walczyć ze skutkami ubóstwa niezbędne jest identyfikowanie grup ludności najbardziej na nie narażonych oraz czynników sprzyjających jego rozwojowi.</p>	<p>Prowadzenie stałego monitoringu zjawiska ubóstwa oraz pogłębionych badań pozwalających lepiej poznać mechanizmy stojące za procesem „dziedziczenia biedy”.</p>

⁶⁹ Rzeczpospolita Polska, *Krajowy program reform*, Warszawa 2011 r., s. 42, 45, 50, 52.

7. Aneks

Tabela 1. Zagrożenie ubóstwem w latach 2007-2017 (według przyjętych w danym roku granic ubóstwa)*.

Lata	Granice ubóstwa					
	Relatywna		Ustawowa		Minimum egzystencji	
	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie
2007	17,3	13,5	14,6	11,7	6,6	4,8
2008	17,6	17,0	10,6	9,5	5,6	4,6
2009	17,3	14,2	8,3	6,6	5,7	4,7
2010	17,4	14,0	7,4	5,8	5,8	4,5
2011	16,9	12,3	6,6	4,8	6,8	4,8
2012	16,3	11,3	7,2	4,8	6,8	4,5
2013	16,2	11,2	12,8	8,3	7,4	4,9
2014	16,2	11,9	12,2	8,9	7,4	4,7
2015	15,5	10,7	12,2	7,8	6,5	3,4
2016	13,9	10,3	12,7	9,0	4,9	3,0
2017	13,4	7,5	10,7	6,3	4,3	1,8

* Odsetek osób w gospodarstwach domowych zagrożonych ubóstwem.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Tabela 2. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem wg wybranych cech społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych w 2017 roku.

Wyszczególnienie		% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej:			
		granicy ubóstwa skrajnego	relatywnej granicy ubóstwa	ustawowej granicy ubóstwa	
Ogółem		4,3	13,4	10,7	
Grupy społeczno-ekonomiczne gospodarstw domowych	pracowników	3,3	11,9	9,7	
	rolników	9,7	25,8	21,6	
	pracujących na własny rachunek	2,6	8,5	6,8	
	emerytów	4,4	11,9	7,3	
	rencistów	7,3	20,0	14,0	
	utrzymujących się z innych niezarobkowych źródeł	10,4	27,6	26,7	
Typy gospodarstwa domowego	1-osobowe	2,1	5,8	3,2	
	małżeństwa	bez dzieci na utrzymaniu	1,7	5,8	2,1
		z 1 dzieckiem	1,3	5,6	3,1
		z 2 dzieci	2,2	8,7	7,4
		z co najmniej 3 dzieci	6,4	18,8	20,3
	matka lub ojciec z dziećmi na utrzymaniu	2,5	9,6	8,3	
Gospodarstwa domowe z co najmniej 1 osobą niepełnosprawną prawnie	razem	6,7	19,1	15,2	
	w tym:	z niepełnosprawną głową gospodarstwa domowego	6,3	17,7	12,8
		przyn. z 1 dzieckiem do lat 16 posiad. orzeczenie o niepełnospr.	4,9	18,6	18,2
Gospodarstwa domowe bez osób niepełnosprawnych		3,7	12,1	9,6	
Wiek	0-17 lat	4,7	15,3	14,8	
	18-64 lat	4,4	13,3	10,2	
	65 lat lub więcej	3,6	11,0	6,4	
Poziom wykształcenia głowy gospodarstwa domowego	co najwyżej gimnazjalne	10,0	27,2	20,7	
	zasadnicze zawodowe	6,6	20,0	16,5	
	średnie (w tym policealne)	2,8	9,7	7,4	
	wyższe	0,8	3,6	2,7	
Miejsce zamieszkania	miasto	razem	2,4	9,0	6,7
		500 tysięcy i więcej	1,5	5,1	3,9
		200-500 tysięcy	1,1	5,8	4,2
		100-200 tysięcy	1,8	6,4	5,4
		20-100 tysięcy	2,8	10,1	7,4
		20 tysięcy i mniej	4,1	14,7	11,0
	wieś	7,3	20,4	16,8	

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>

Tabela 3. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według województw w 2017 r.

Województwa	% osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej		
	minimum egzystencji	relatywnej granicy ubóstwa	ustawowej granicy ubóstwa
Dolnośląskie	3,5	11,0	8,6
Kujawsko-Pomorskie	4,2	14,4	11,3
Lubelskie	6,8	18,4	14,0
Lubuskie	3,1	12,8	9,4
Łódzkie	2,1	7,2	5,2
Małopolskie	7,4	20,9	17,3
Mazowieckie	3,0	10,0	7,6
Opolskie	3,2	9,6	7,5
Podkarpackie	6,2	21,7	17,4
Podlaskie	7,2	22,4	16,6
Pomorskie	3,0	9,7	8,5
Śląskie	1,8	7,5	6,3
Świętokrzyskie	5,5	16,4	12,9
Warmińsko-Mazurskie	8,7	20,7	17,2
Wielkopolskie	5,6	15,5	12,2
Zachodniopomorskie	2,4	9,1	7,4
POLSKA	4,3	13,4	10,7

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Tabela 4. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych w 2017 r.

Wyszczególnienie	Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych				
	bardzo dobra	raczej dobra	przeciętna	raczej zła	zła
Dolnośląskie	15,4	20,0	52,8	8,5	3,2
Kujawsko-Pomorskie	14,0	18,8	56,4	8,1	2,8
Lubelskie	10,3	25,7	51,3	10,1	2,6
Lubuskie	14,9	24,4	48,5	9,5	2,6
Łódzkie	9,7	17,0	58,8	11,3	3,2
Małopolskie	14,8	25,3	50,2	7,8	1,9
Mazowieckie	17,9	20,6	51,2	7,2	3,1
Opolskie	17,4	26,8	47,4	5,6	2,8
Podkarpackie	12,7	19,9	55,6	9,3	2,5
Podlaskie	12,1	21,1	55,2	7,7	4,0
Pomorskie	19,2	20,0	48,7	8,6	3,6
Śląskie	19,9	21,8	48,5	6,9	2,9
Świętokrzyskie	12,5	21,6	54,6	9,1	2,2
Warmińsko-Mazurskie	23,0	20,5	44,3	9,5	2,7
Wielkopolskie	14,7	22,8	52,9	7,0	2,6
Zachodniopomorskie	14,8	22,3	48,8	12,2	1,9
POLSKA	15,7	21,5	51,6	8,4	2,8

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Tabela 5. Osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej, znajdujące się poniżej kryterium dochodowego jako odsetek ogółu ludności* wg podregionów, rodzajów gmin oraz rodzajów powiatów województwa śląskiego w 2017 r.

Wyszczególnienie		Liczba ludności	Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej znajdujące się poniżej kryterium dochodowego	
			n	% ludności
Województwo		4 548 180	107 793	2,4
Podregiony	bielski	666 946	10 859	1,6
	bytomski	440 114	15 022	3,4
	częstochoowski	516 093	14 164	2,7
	gliwicki	471 305	11 276	2,4
	katowicki	736 416	21 656	2,9
	rybnicki	635 589	11 989	1,9
	sosnowiecki	685 641	17 008	2,5
	tyski	396 076	5 819	1,5
Powiaty wg rodzaju	grodzkie	2 548 398	64 213	2,5
	ziemskie	1 999 782	43 580	2,2
Gminy wg rodzaju	miejskie	3 304 799	81 854	2,5
	miejsko-wiejskie	371 924	7 889	2,1
	wiejskie	871 457	18 050	2,1

*Wskaźnik PKD.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Tabela 6. Osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej, znajdujące się poniżej kryterium dochodowego jako odsetek ogółu ludności* gmin województwa śląskiego w 2017 r.

Gminy	Liczba ludności	Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej znajdujące się poniżej kryterium dochodowego	
		n	% ludności
Bestwina	11 683	173	1,5
Będzin	57 343	1 980	3,5
Bielsko-Biała	171 505	1 422	0,8
Bieruń	19 639	201	1,0
Błachownia	13 056	377	2,9
Bobrowniki	11 921	287	2,4
Bojszowy	7 795	70	0,9
Boronów	3 395	39	1,1
Brenna	11 230	379	3,4
Buczkowice	11 250	134	1,2
Bytom	168 394	8 797	5,2

Gminy	Liczba ludności	Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej znajdujące się poniżej kryterium dochodowego	
		n	% ludności
Chełm Śląski	6 245	101	1,6
Chorzów	109 021	5 042	4,6
Chybie	9 741	180	1,8
Ciasna	7 509	143	1,9
Cieszyn	34 876	500	1,4
Czechowice-Dziedzice	45 204	551	1,2
Czeladź	31 901	1 085	3,4
Czernichów	6 805	124	1,8
Czerwionka-Leszczyny	42 170	999	2,4
Częstochowa	224 376	5 697	2,5
Dąbrowa Górnicza	121 121	2 402	2,0
Dąbrowa Zielona	3 888	177	4,6
Dębowiec	5 810	108	1,9
Gaszowice	9 652	248	2,6
Gieraltowice	12 009	105	0,9
Gilowice	6 230	120	1,9
Gliwice	181 309	3 182	1,8
Goczałkowice-Zdrój	6 736	101	1,5
Godów	13 653	214	1,6
Goleszów	13 122	125	1,0
Gorzyce	21 100	275	1,3
Hażlach	10 802	104	1,0
Herby	6 862	287	4,2
Imielin	9 052	128	1,4
Irządze	2 664	97	3,6
Istebna	12 111	473	3,9
Janów	5 979	166	2,8
Jasienica	23 850	191	0,8
Jastrzębie-Zdrój	89 590	1 855	2,1
Jaworze	7 231	56	0,8
Jaworzno	92 090	1 227	1,3
Jejkowice	4 137	93	2,2
Jeleśnia	13 353	363	2,7
Kalety	8 627	230	2,7
Kamienica Polska	5 610	130	2,3
Katowice	296 262	6 408	2,2
Kłobuck	20 498	510	2,5
Kłomnice	13 602	383	2,8
Knurów	38 594	604	1,6
Kobiór	4 898	73	1,5
Kochanowice	6 924	218	3,1
Konieczpol	9 605	597	6,2

Gminy	Liczba ludności	Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej znajdujące się poniżej kryterium dochodowego	
		n	% ludności
Konopiska	10 775	299	2,8
Kornowac	5 156	87	1,7
Koszarawa	2 377	50	2,1
Koszęcin	11 878	314	2,6
Koziegłowy	14 369	388	2,7
Kozy	12 926	117	0,9
Kroczyce	6 344	196	3,1
Krupski Młyn	3 212	100	3,1
Kruszyna	4 869	129	2,6
Krzanowice	5 753	83	1,4
Krzepice	9 212	290	3,1
Krzyżanowice	11 362	174	1,5
Kuźnia Raciborska	11 894	247	2,1
Lełów	4 929	207	4,2
Lędziny	16 819	231	1,4
Lipie	6 302	202	3,2
Lipowa	10 719	214	2,0
Lubliniec	23 899	644	2,7
Lubomia	7 900	152	1,9
Lyski	9 636	102	1,1
Łaziska Górne	22 390	580	2,6
Łazy	15 992	481	3,0
Łękawica	4 543	205	4,5
Łodygowice	14 269	174	1,2
Markłowice	5 447	57	1,0
Miasteczko Śląskie	7 419	214	2,9
Miedźna	16 347	281	1,7
Miedźno	7 557	214	2,8
Mierzęcice	7 691	94	1,2
Mikołów	40 423	816	2,0
Milówka	10 051	430	4,3
Mstów	10 785	199	1,8
Mszana	7 647	110	1,4
Mykanów	15 034	469	3,1
Mysłowice	74 647	1 442	1,9
Myszków	31 974	1 008	3,2
Nędza	7 440	192	2,6
Niegowa	5 685	207	3,6
Ogrodzieniec	9 180	210	2,3
Olsztyn	7 785	151	1,9
Opatów	6 809	72	1,1
Ornontowice	6 016	44	0,7

Gminy	Liczba ludności	Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej znajdujące się poniżej kryterium dochodowego	
		n	% ludności
Orzesze	20 773	342	1,6
Ożarówice	5 715	30	0,5
Panki	5 099	87	1,7
Pawłowice	18 143	138	0,8
Pawonków	6 646	88	1,3
Piekary Śląskie	55 652	998	1,8
Pietrowice Wielkie	6 935	95	1,4
Pilchowice	11 838	157	1,3
Pilica	8 713	189	2,2
Poczesna	12 705	390	3,1
Popów	5 925	184	3,1
Poraj	10 925	269	2,5
Porąbka	15 544	224	1,4
Poręba	8 581	258	3,0
Przyrów	3 804	174	4,6
Przystajń	5 906	174	2,9
Psary	12 046	151	1,3
Pszczyna	52 345	769	1,5
Pszów	14 114	223	1,6
Pyskowice	18 417	309	1,7
Racibórz	55 189	873	1,6
Radlin	17 861	279	1,6
Radziechowy-Wieprz	13 049	222	1,7
Radzionków	16 798	344	2,0
Rajcza	8 891	579	6,5
Rędziny	9 977	244	2,4
Ruda Śląska	138 578	3 829	2,8
Rudnik	5 189	141	2,7
Rudziniec	10 655	285	2,7
Rybnik	139 129	3 012	2,2
Rydułtowy	21 700	829	3,8
Siemianowice Śląskie	67 523	3 459	5,1
Siewierz	12 390	153	1,2
Skoczów	26 897	376	1,4
Sławków	7 040	253	3,6
Sosnowiec	204 013	5 140	2,5
Sośnicowice	8 821	44	0,5
Starcza	2 824	57	2,0
Strumień	13 164	352	2,7
Suszec	12 157	118	1,0
Szczekociny	7 824	382	4,9
Szczyrk	5 699	103	1,8

Gminy	Liczba ludności	Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej znajdujące się poniżej kryterium dochodowego	
		n	% ludności
Ślemień	3 541	86	2,4
Świerklaniec	12 069	147	1,2
Świerklany	12 347	161	1,3
Świętochłowice	50 385	1 476	2,9
Świnna	8 094	193	2,4
Tarnowskie Góry	61 262	1 461	2,4
Toszek	9 426	129	1,4
Tworóg	8 197	193	2,4
Tychy	128 211	1 748	1,4
Ujszoły	4 541	242	5,3
Ustroń	16 108	331	2,1
Węgierska Górka	15 164	425	2,8
Wielowieś	5 887	108	1,8
Wilamowice	17 313	179	1,0
Wilkowice	13 303	178	1,3
Wisła	11 106	237	2,1
Włodowice	5 237	178	3,4
Wodzisław Śląski	48 345	764	1,6
Wojkowice	8 984	222	2,5
Woźniki	9 655	259	2,7
Wręczyca Wielka	17 786	389	2,2
Wry	8 087	78	1,0
Zabrze	174 349	6 353	3,6
Zawiercie	49 908	1 948	3,9
Zbrosławice	16 001	516	3,2
Zebrzydowice	13 284	295	2,2
Żarki	8 443	324	3,8
Żarnowiec	4 658	75	1,6
Żory	62 243	724	1,2
Żywiec	31 560	644	2,0

*Wskaźnik PKD.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Tabela 7. Wartości współczynnika korelacji r Pearsona dla zmiennych społeczno-demograficznych oraz wskaźnika PKD* w gminach województwa śląskiego w 2017 r. (N=167).

Wyszczególnienie	Odsetek ludności miejskiej	Odsetek ludności wiejskiej	Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym	Odsetek ludności w wieku produkcyjnym	Odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym	Bezrobotni zarejestrowani jako odsetek ogółu ludności	Wskaźnik PKD
Odsetek ludności miejskiej	1,0	-1,0	-0,4	-0,4	0,5	0,0	0,1
Odsetek ludności wiejskiej	-1,0	1,0	0,4	0,4	-0,5	0,0	-0,1
Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym	-0,4	0,4	1,0	0,2	-0,8	-0,5	-0,4
Odsetek ludności w wieku produkcyjnym	-0,4	0,4	0,2	1,0	-0,7	-0,2	-0,2
Odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym	0,5	-0,5	-0,8	-0,7	1,0	0,5	0,4
Bezrobotni zarejestrowani jako odsetek ogółu ludności	0,0	0,0	-0,5	-0,2	0,5	1,0	0,7
Wskaźnik PKD	0,1	-0,1	-0,4	-0,2	0,4	0,7	1,0

* Osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej, znajdujące się poniżej kryterium dochodowego jako odsetek ogółu ludności.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego zawartych w *Banku Danych Lokalnych* dostępnym na stronie <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.